

XXV. ÉVFOLYAM.

5—6. SZÁM.

1936

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

HUSZONÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1936.

TARTALOM.

TANULMÁNYOK.

| | |
|--|-------|
| | Oldal |
| Viszota Gyula : Széchenyi és a pesti állandó magyar színház (I.) | 141 |
| Kozocsa Sándor : Ismeretlen históriás ének 1606-ból | 151 |

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

| | |
|---|-----|
| Rexa Dezső : Petőfi „Lanc versei“ | 157 |
| Gálos Rezső : Bajza és Berzsenyi | 160 |

BÍRÁLATOK.

| | |
|---|-----|
| Alszeghy Zsolt : A magyar irodalom története. III. köt. (A XVII. század.) — A Nyugat és a Századeleji irodalom fordulása. — Két tanulmány a renaissance-műveltségről. — Magyar irodalomtörténeti tárgyú értekezések a középiskolák 1935—6. évi értesítőiben. — Angol filológiai tanulmányok. — Csóka I. Lajos : Bessenyei György: és a bécsi udvar. — A Szent Istvánról elnevezett ősrégi papnevelő intézet M. Egyházirodalmi Iskolájának 1933—4. évi munkássága. — Heckenast Dezső : Heckenast Gusztáv. — Dehény Mária : Az irodalomtanítás a szociális nevelés szolgálatában. — A Nagykőrösi Arany János Társaság Évkönyve X. köt. | 161 |
|---|-----|

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

| | |
|-------------------|-----|
| Folyóiratok. | 167 |
|-------------------|-----|

FIGYELŐ.

| | |
|---|-----|
| Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások a budapesti Rádióban. — Irodalmi pályázat. — Elhunytak. — Új könyvek | 175 |
|---|-----|

A folyóirat évenként négy füzetben jelenik meg.

Széchenyi és a pesti állandó magyar színház.

(Elnöki megnyitó beszéd a M. Irodalomtörténeti Társaság
1936. évi közgyűlésén.)

Írta: VISZOTA GYULA.

A magyar színészet eszméje, éppúgy mint a magyar akadémiaé, szorosan összefügg a nemzeti eszme és a magyar nyelv fejlesztésével, csinosításával és terjesztésével. Ha e tekintetben visszatekintünk a múltba, mély szomorúság fogja el lelkünket és érthetetlennek látjuk, miért kellett a magyarnak 1790-től 1844-ig, tehát 54 évig, 12 országgyűlésen át nyelve természetes jogaiért szívós küzdelmet folytatnia és szívós küzdelme közben oly sokszor csak parányi eredménnyel megelégednie. Visszás az is, hogy e harcban nemcsak a kormány ellen kellett küzdeni, de itt a magyar hazában a másajkúakon kívül magyarok is védelmükbe vették a hivatalos latin nyelvet a magyar ellenében. Gróf Cziráky Antal országbíró például, aki ifjúkorában az egyetemi Magyar Társaság elnöke volt, 1827-ben¹ károsnak tartotta a magyar akadémiát, mert azt fogja eredményezni, hogy a latin nyelvet egészen elhanyagoljuk és nagyon a magyarra adjuk magunkat, s ha nem tudunk latinul, az udvarral németül kell beszélünk, mivel ez nem fog sohasem magyarul megtanulni.

Mohácsnál fejlődik ki a magyar tragédia. Nem volt elég egy, két királyt is választottak őseink és ez az egymásnak meg nem értése volt a bajok alapoka. A megnemértés századokon át sok véráldozat árán folyt tovább a magyar függetlenség rovására. A múlt e hibájáról kemény ítéletet mond Széchenyi 1829-i német útjában, hogy őseink megfeledkeztek a leglényegesebből, „a nemzeti függetlenségről; fennáll Hollandia, Dánia, Svédország és sok kis német fejedelemség, csak Magyarország nem tudott vagy nem akart egyedül fennállani“.²

¹ Gr. Széchenyi István Naplója, 1827. VIII. 29.

² Napló, 1829 aug. 27.

Nem tudta ezt a megnemértést megakasztani a legideálisabb magyarnak, II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek példája sem, aki végül is nem tudván kivívni a magyarság függetlenségét, itt-hagyta egymilliónál több holdnyi birtokát, minden vagyonát és eltávozott idegenbe, kegyelemkenyérre. Az ő csillaga letűntével békésebb napok derültek reánk ugyan, de haszon nélkül, mert a főrangú magyarok lassankint egészen a bécsi légkörhöz szoktak, erkölcseikben, viseletükben és nyelvükben egyaránt. Ezt a példát a nemesség egy része is utánozta, ők is, asszonyaik és gyermekeik is idegen szellemben nevelődtek fel. Lassankint elalélt a magyar, vele nyelve, irodalma is; és minthogy a bécsi kormány a kipusztult vidékekre sok idegent telepített le, a magyarság számaránya nagyon lecsökkent. A II. József alatt 1778-ban tartott népszámláláskor 2:36 millió (26:2%) magyarral szemben 6:64 millió (73:8%) idegenajkú lakott az országban,² s így, sajnos, nem volt alapnélküli Herder János német költő 1790-ben *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* című művében (IV. r. 6. könyv 2 fejezet) közzétett jóslása, hogy a magyar nyelv el fog enyészni, mert szerinte a kisebbségben levő magyarság századok múlva el fog tűnni. Minden magyarnak mélyen szívébe kellene vésnie e jóslást, hogy sohase feledje el, mivel tartozik magyar hazájának! A Gondviselés másként irányította a magyarság jövőjét. II. József császár intézkedéseire mégis felocsúdott a magyarság és az 1790-i országgyűlésen megindult a harc a magyar alkotmány és nyelv védelmére és megmentésére. A magyar nyelvet fejleszteni, esinosítani és terjeszteni kell, fejtik ki latin nyelven az alsó tábla rendei és erő többféle eszközt sorolnak fel. Itt találjuk az utolsó érvek közt a magyar theatrumot is. Ennek hatása alatt keletkezik az első magyar színjátszó társaság Budán, az országgyűlés színhelyén, Kelemen László vezetése alatt. Nehéz helyzete volt, mert fel kell vennie a versenyt, mint kezdőnek, a magasabb fokon álló német színésszettel; és alig tudja megállani helyét, mert a belső egyenetlenség, készületlenség elsorvasztja a lelkesedést, helyzetük mind rosszabb lesz, úgyhogy 1796-ban a pártfogó Pest megye kénytelen szétosztatni őket és az adósság némi törlesztésére felszerelésüket elárvereztetni.

Tízévi szünet állott be. 1796—1807-ig szó sem esik Pesten

² Ajthay József: *Harc a hegemoniáért.* 1906.

vagy Budán a magyar színészetéről. Két körülmény irányítja reá a figyelmet: az egyik Kultsár Istvánnak, a *Hazai Tudósítások* buzgó szerkesztőjének pályakérdése és az ebben pályanyertes Kis János és Pántzél Pál, továbbá gróf Teleki László Buzgó esdeklései című műve; a másik az 1807-i budai országgyűlés. E két körülmény hozza létre az ország középpontjában a második színjátszó társaságot, amely nyolc éven át működött. Működése idejére esik 1812-ben az az esemény, hogy a pesti német színészek számára a magyar helytartótanács állandó színházpéldét építtetett fel. A második magyar színjátszó társaság az elsónél minden tekintetben magasabban állott, de mégsem tarthatta fenn magát, mert nem volt műértő vezetője, nem volt kellő műsora, nem volt elég közönsége, s így jövedelme sem volt elegendő a fenntartásra, továbbá sokat kellett küzdenie azért is, mert állandó épület hiányában folyton változtatnia kellett működése helyét. Pest megye és felhívására Borsod, Veszprém, Fejér, Tolna, Győr, Komárom, Bács, Szatmár, Temes, Szabolcs és Nógrád megyék hathatós erkölcsi támogatásban részesítették felirataikban az eszmét, de a vége mégis csak az lett, hogy tetemes adósság hátrahagyásával 1815-ben a társaság eltávozott Pestről.

Igaz, hogy az 1790-i általános felbuzdulás elég hamar lelohadt, de azért sok buzgó szívben benmaradt a honi nyelv művelésére, érvényesítésére törekvő vágy, s ezt nem tudta ellankasztani sem a napoleoni idők veszedelme, sem a politikai mesterkedés.

Az 1790-i országgyűlésen beadott Révai-féle akadémiai tervet külön akadémiai igazgatót jelöl ki, azzal a kötelességgel, hogy állandóan gondoskodjék elegendő magyar drámai műről a magyar színház számára. Ezt felveszik Luby Károly és Vay István is az 1792-i országgyűlésre beadott akadémiai tervükbe. Ez a terv azonban csak az 1807-i országgyűlésen kerül szóba. Ugyancsak ezen az országgyűlésen olvashatjuk a sérelmek közt (86. p.), hogyha a magyar színház kellő alap híján nem volna felállítható, a magyar tudós társaság keretében kell a magyar színházról gondoskodni.

Gróf Széchenyi Ferenc gyűjteményét és könyvtárát 1807-ben a nemzetnek ajándékozva, e tény az 1807-i országgyűlés törvénybe iktatja, s ennek alapján a nádor a megyéket és törvényhatóságokat önkéntes adakozásra hívta fel. Az adakozó megyék

és törvényhatóságok egy része adakozásánál egybekötötte a Múzeumot a magyar színházzal s e két célra közösen tette meg ajánlatát. Ezek az ajánlatok az 1808-i országgyűlésen kerültek tárgyalásra. Az október 18-i ülésen az alsó tábla rendei sérelmeik keretében a felállítandó katonai akadémiára, majd a Nemzeti Múzeumra tett ajánlatokról, majd a magyar literaturáról, a nyelv pallérozásához szükséges játszó társaságról tanácskoztak. Ez utóbbira Márjássy István gömöri követ bejelentette, hogy kész 2000 ezüstforint évi kamatját haláláig fizetni. A gyűlés azonban a tanácskozást későbbre halasztotta. Erre az október 28-i ülésen került a sor, a Nemzeti Múzeumra vonatkozó izenet tárgyalása alkalmával. A rendek azt kívánták a tervezett törvényben, hogy a nádort a magyar játék nézőhely iránt pártfogásra keressék meg, a Múzeumra és theatrumra ajánlott pénzeket a törvényhatóságokra bekebelezzék s a nagyobb hatás kedvéért az eddigi ajánlatok törvénybe iktattassanak. A theatrum a leghathatósabb eszköz lévén a nép erkölceinek szelidítésére és nemesebb példára való ösztönzésre, azt kívánták, hogy a múzeumi törvényben a nemzeti kultúráról is szó legyen s ebbe beleértetődjék a theatrum is; azt is kívánták, hogy a helytartótanács a fennálló magyar theatrumokat pártfogolja, nehogy a német színházak bérlői elnyomják vagy háttérbe szorítsák.

A főrendek azt felelték, hogy a múzeumi ajánlásokat nem lehet a nemzeti theatrumra fordítani, továbbá, hogy nem látszik illendőnek, hogy a theatrumról törvénycikkelyt hozzanak. más nemzeteknél sincs ily törvény. A rendek véleménye erre megoszlott. Voltak, akik helyeselték a főrendek válaszát s kijelentették, hogy ez országgyűlés főtárgya a haza védelme, minden más nem sürgetős, azért halasztassék ez az ügy a következő országgyűlésre, akkor majd részletesen meg lehet tárgyalni mindazokat a kívánatos eszközöket, hogy melyek illendők és alkalmasak a nyelv előmozdítására. Figyelembe kell venni azt is — érveltek tovább ezek —, nem fognak-e megítélni bennünket, ha a nemzeti öltözetet magyar alakosokra adjuk; azután mit használ az az ország többi részeinek, ha Pesten játszószínt felállítanak; sokkal tanácsosabb volna a magyar nyelv előmozdítására, ha mindenütt magyar nemzeti iskolát (elemi) állítanának fel. Az adakozások nagy része a Nemzeti Múzeumra szól. Önmagunkat ítélnők el, ha az ország sérelmeit és törvényes

kívánságait elhalasztanók és a játékszínről hoznánk törvényt, annál inkább, mert kérdéses, hogy többet használnak-e vagy inkább ártnak-e az erkölcsöknek. A theatrum ázsiai szülemény, csak az elpuhult nemzetek pártolták és azok a nemzetek, amelyek a legnagyobb tökéletességre vitték, elenyésztek.

Mások viszont azt vitatták, hogy minden művelt nemzet tudja, hogy a theatrum nemcsak a nyelvet, de az erkölcsöket is csinosítja. A tapasztalás bizonyítja, hogy ez a legsikeresebb eszköz a nemzeti nyelv előmozdítására. A törvényhatóságok a Nemzeti Múzeumra való ajánlást egybekapcsolták a nemzeti theatrummal és előbbre is való annál. A nemzet dicsőségére válik, ha a háborús veszedelmek közt a nemzeti erkölcs és nyelv csinosításáról gondoskodik. Ha más nemzetnek vannak theatrumai, miért ne legyen nekünk; miért menjenek hazánkfiain idegennyelvű theatrumba. A múlt országgyűlésen az ország rendei a theatrum mellett voltak, tehát nem kezdenek most semmi újságot.

Anikor kijelentették, hogy a főrendek beleegyeznek, hogy amit ezután adnak, mind a theatrumra fordítottassék, a rendek azt kívánták, hogy amit eddig erre felajánlottak, az is ide tartozzék. Erre nézve azután az október 29-i ülés azt határozta, hogy az ajánlók határozzák meg, hogy az ajánlásból mennyit rendelnek a Múzeumra és mennyit a theatrumra. Így keletkezett az 1808 : 8. törvénycikk „a Nemzeti Múzeumról és a magyar nyelv művelését előmozdító más intézkedésekről“, anélkül azonban, hogy a nemzeti játékszínt megemlítené; ez beleértődött a „más intézkedések“ kifejezésbe.

Az 1811–2. évi országgyűlésen szintén a sérelmek közt a magyar nyelv előmozdításának eszközeinél van szó a magyar színházról. A rendek azt kérik, hogy mivel az új pesti színház 1812-ben a magyar Pest város különböző alapjainak terhére épült fel, azért mindaddig, amíg a drámai művészet magyar nyelven eléri a remélt tökéletesedést, addig magyar és német drámai műveket felváltva adjanak elő a pesti nemzeti színházban, különben az új pesti színház nem érdemelné meg a nemzeti nevet; ha pedig ez nem lehetséges, engedjék meg, hogy az 1791 : 16. törvénycikk értelmében a német színház köteles legyen helyt adni a magyarnak.

Bizonyos, hogy Pest megye közbenjárására foglaltak ilyen állást a rendek, mint ahogy Pest megye mindent elkövetett,

hogy a pesti új német színház a magyar színészeknek is rendelkezésre álljon. Játszottak is benne, de a nagy költséget nem bírták el, mert a jövedelem nem volt elegendő; az adósság folyton gyarapodott, úgyhogy 1815-ben a második magyar színjátszó társulatnak is el kellett távoznia Pestről.

1815 után 1832-ig nem játszottak állandóan sem Pesten, sem Budán a magyar színészek. Több vidéki társaság jött ez idő alatt vendégszereplésre, s ezek közt a székesfehérvári társulat 1819–20-i szereplése a legnevezetesebb, mert ehhez fűződik Kisfaludy Károly drámairói munkássága és sikere. Érdekes adatot jegyez fel Széchenyi az erdélyi daljátékos társaságnak 1827 december 18-án Bellini A tolvaj szarka című operája előadásáról. Örömmel jegyzi fel, hogy olyan lelkes volt az előadás, mint ahogy Párizsban vagy Londonban hallotta.

Ezen időszak alatt egyébként két országgyűlés volt (1825/7 és 1830-ban). Mind a kettőben nyomát látjuk annak, hogy a magyar nyelvre vonatkozó sérelmek közt foglalkoztak a magyar színészet ügyével is. Az 1825 november 2. és 3-i kerületi ülés, amelyen Széchenyi a magyar tudós társaság sokáig vajdó eszméjét egy csapással megvalósította, szó volt a magyar színészetéről is. Marczibányi János bácsi követ november 2-án megemlítette, hogy a színészet a magyar nyelv fejlesztésének hatékony eszközlője, s ha nincs Pesten megfelelő épülete, miért ne lehetne a pesti német színház a magyarnak átadni, hiszen magyar pénzen épült. S az ugyane napi vita alapján a Platthy Mihály által fogalmazott határozat egyik pontja arról szól, hogy a magyar színház különös támogatásban részesüljön. Amikor az 1826 február 14-én a sérelmek országos tárgyalásakor e pontra került a sor, az elnök kijelentette, hogy a magyar játszószínről még eddig törvényben sehol sincs semmiféle nyom s hogy tekintettel kell lenni Pest város jogaira. Pest város követe felszólalásában kijelentette, hogy a város nem akarja a magyar nyelv közönségessé tételét gátolni; megengedte, hogy a magyar színésztársaság a jelenlegi bérlővel való megegyezés esetén szintén játszhasson a német színházban, de a már megkötött szerződést ennek lejártáig nem lehet megszegni, a kikötött évek elteltével azonban hasonló feltételek alatt kész a város a színházat a magyar társaságnak átadni. Borsod és Szatmár megyék követei azt vitatták, hogy ha igaz az, hogy a játszószínek befolyása van a nemzetiségre és a magyar nyelvre, akkor joga

van a nemzetnek a magyar színészet elsőségét követelni, sőt örökre be is zárhatja a német színházat; ők azonban inkább a német játszósztin megtagadását kimondó törvény alkotását javasolják és nem a magyar színészetet megparancsolót, mert bizonyos, hogy nem sok izlés van most a játszósztinekhez, de ha a német együtt áll fenn a magyarral, akkor a magyar sohasem fog előmenetelt találni, s így ha nem lehet megparancsolni, hogy valaki a magyarba menjen, el kell tiltani a németet, hogy abba se mehessen. Pozsony követe nem akart törvényt erre nézve és utalt az 1817-i országgyűlésre, mikor is a király elé terjesztették az ügyet és a törvényt mellőzték. Komárom követe az 1807-i országgyűlésre hivatkozva, szintén a törvény mellőzését kívánta, végül is tényleg mellőzték s megmaradtak az eredeti izenet mellett. A másnapi (febr. 15.) ülésen (a tudós társaságról) Pest megye követe a magyar nyelv pallérozására nézve kérte a magyar játszósztin előmozdítását és a múzeummal és a társasággal való kapcsolatát. Gömör meg éppen a magyar játszósztin felállítását kívánta. Szatmár követe azonban ellene volt, hogy a tudós társasággal egybekössék, mert a játszósztin fenntartása a nézők kedvétől és izlésétől függ, előbb kell tehát az izlést felállítani (a tudós társaságot); ha más alapot fordítunk e célra, valószínűleg azt érzük el, hogy az egyik elnyeli a másikat. A színház hasznos a nyelv tökéletesítésére, de elterjesztésére nem, sőt amíg a német fennáll, mellette minden igyekezet sikertelen lesz. Győr követe Pest követéhez csatlakozott; a színészetre szükséges alapra nézve hangsúlyozta, hogy több megye adakozását elküldötte Pest megyének, ezt a további adakozási kedv fokozására ki kellene nyomatni és a megyéknek megküldeni. Borsod, Torna és Sopron követei is a kapcsolat mellett emeltek szót, utalva Révai 1790-i, Luby és Vay 1807-i véleményére, akik szintén a kapcsolat mellett voltak, de csak akkor, ha elég nagy lesz a tudós társaság pénzalapja.

S tényleg a t. társaságra kiküldött orsz. bizottság az alapintézetben (7. p.) a t. társaság foglalatosságai közél felveszi a magyar színház feletti gondoskodást, hogy elég (eredeti és fordított) dráma legyen rendelkezésre s ezt megtartotta a nádor által 1828-ban egybehívott küldöttség is a kidolgozott alapintézetben.

Az 1830-i országgyűlés a magyar színházzal az 1830 december 7-i alsótáblai ülésen foglalkozott. Szabolcs megye

követe bejelentette, hogy megvéje a magyar nyelv előmozdítása végett kívánja a T. Társaság alapjának növelését és hajlandó e célra 1 millió ezüstforintot vagy még többet is megszavazni olyképen, hogy ez összegnek $\frac{2}{10}$ része a társaságnak a magyar nyelv intenzív, $\frac{1}{10}$ része az extenzív művelésére, a harmadik, tehát $\frac{1}{10}$ része a Pesten építendő nemzeti színházra és a színészek képzésére fordíttassék. Ehhez a javaslatához Szatmár, Zemplén és Pest is hozzájárult.

*

Ilyen volt a világi magyar színészet fejlődése a kezdettől, 1790-től 1832-ig, amikor Széchenyi figyelme ráirányult. Két kísérlet volt az állandósításra. Az egyik — mint említettük — a felbuzdulás korában kezdődött, 1790-ben és 1796-ig tartott. Csoda volt, hogy eddig tartott, mert maga a színtársulat kezdetleges állapotában, szervezetlenségében, pártoskodásában és szegénységében nem tudott helytállani. Tízévi szünet kellett hozzá, hogy újabb kísérlet bekövetkezhesék. A második állandó színtársulat (1807—1815) minden tekintetben az első felett állott ugyan, mert volt soraiban több tehetséges színész, de összetételében még mindig gyenge volt, nem fejlődhetett ki harmónikus együttműködés. Így érthető meg, hogy a felbuzdulás, amellyel a közönség fogadta őket, lassankint csökkent, vele együtt a jövedelem is, az adósság viszont gyarapodott, helyzetük mind nyomasztóbb lett, nyomorogniok kellett, végül ők is eltávoztak Pestről. Bizonyos, hogyha van állandó magyar színház, tovább működhetnek volna egy-két évvel, de ez a körülmény még nem biztosította volna állandó megmaradásukat Pesten. Igaz, hogy a hozzáértő vezetés is előnyösebbé tette volna helyzetüket. A leglényegesebb baj mégis az volt, hogy Pest és Buda akkori magyarságának csekély száma egyáltalán nem biztosíthatta fennmaradásukat.

Nincs ugyan oly feljegyzés, amely a pesti és budai lakosság nyelvi tagozódását számokban pontosan kifejezné, de azért a feljegyzésekből következtethetünk a magyarság akkori számára. Budán 1821-ben körülbelül 27 ezer lakos van, de ezek közt csak az 1500 nemes és 500 pap beszél magyarul. 1830-ban az egyházi összeírás szerint kb. 30 ezer lakosa van, de a magyarság aránya még olyan, mint 1821-ben.

Pest a XIX. század elején gyorsan fejlődik. Míg 1780-ban 13½ ezer, 1809-ben 35 ezer, 1819-ben 47 ezer, 1829-ben 62 ezer,

1835-ben kb. 67 ezer a lakosok száma. Fényes Elek szerint a megholtak neveiből következtetve, a magyarok a lakosok egyötöd részét teszik. Dollinger Wegweiser von Pest című műve szerint 1827-ben a német nyelv a honos Pesten s minden idegen csodálkozni fog, szerinte, hogy Magyarország első kereskedelmi városában a kávéházakban és korezmákban, a színházban és minden nyilvános mulatóhelyen, valamint a polgárság legnagyobb része közt a német nyelv az általános, úgyhogy az ember azt hiszi, nem magyar földön, hanem németországi városban van. A magyar nyelv a művelt emberek értekező nyelve.

Ha dr. Kádár Jolán, a pesti német színház történetének írója azt találja, hogy Pestnek (Schams szerint 1810-ben 33 ezer) lakossága nem volt képes naponta 3500 nézőt adni a pesti állandó színháznak, a budaiak meg a maguk kis várszínházát sem töltötték meg, akkor ez ötszörösen áll a magyar próbálkozásokra. Ha a német színháznak gondot okozott a nézők elmaradozása, mennyivel inkább áll ez a minden tekintetben hátrányban levő magyar színészetre. Pesten 1830 körül legfeljebb 10 ezer magyar lakhatott, nemes, pap, honoratior, polgár, tanuló, kézműves és munkás együttesen, ez a szám fölötté kevés arra, hogy egy magyar állandó színházat huzamos ideig fentartasson.

*

Széchenyi előtt a helyzet tehát az volt, hogy Pest megye 1790 óta sokat tevékenykedett a pesti állandó magyar színház létesítésén, ebben több megye anyagi és erkölcsi támogatásban is részesítette, de Pest megye 1830-ig *nem tudott célt érni*. Ekkor kellemetlen helyzetbe jutott, mert az adakozó megyék adományaitak visszakövetelték.

Széchenyi a magyar színház ügyével 1830 elején foglalkozik először. Felsőbüki Nagy Pállal (I. 30-án) közli, hogy most „hídrul s a magyar theatrumrul van szó“, Wesselényinek meg (II. 8) azt írja, hogy „minden oldalrul szólítnak és írnak, magyar theatrumot hozzak életbe“. A főúri társaságban is szó volt e kérdésről. Naplójában (1830 II. 22) feljegyzi, hogy özv. gróf Teleki Lászlónénál sok képtelenséget beszéltek egy magyar színház ügyében. Ez is sarkalhatta, mert még ez év decemberében nyilatkozik⁴ elfoglaltságáról, hogy írni akar a Kaszinóról,

⁴ Levelo Wesselényihez 1830 dec. 22-én.

a gyepről, de lehet, hogy előbb dunai útjáról és még előbb a magyar színjátékról. És tényleg így is történt. Pest megye az 1830-i országgyűlés után a magyar nyelv terjesztése tárgyában külön bizottságot küldött ki javaslattételre. Széchenynek több barátja tagja volt e küldöttségnek, s mikor a magyar nyelv terjesztésére szolgáló eszközöket megállapították (köztük a magyar színházat is), barátai tudván, hogy Széchenyi foglalkozik e kérdéssel, őt is belevonták a bizottság munkálatába. 1831 december 18-án azt írja naplójában, hogy ülésen van a vármegyén a magyar nyelv ügyében, amelyből a színház fog keletkezni. Wesselényinek meg már azt írja (1832 I. 5-én), hogy sok a foglalatossága, Pest megye bizottsága felkérte, tenne javaslatot egy magyar theatrum felállítására. Kétségtelen tehát, hogy Széchenyi a megyének azon bizottsági ülésén már résztvett, amelynek javaslatáról a megye 1832 január 14-i közgyűlésén határoz. A bizottsági ülésen először is azt vitatták meg, hogy nem lehetne-e a magyar és német színészetet a pesti színházban egyesíteni, majd azon vitatkoztak, országos költségen vagy a törvényhatóságokhoz intézett új adakozási felhívásból egybegyűlt összegből építsenek-e magyar színházat. Be kellett látniok azonban, hogy egyik út sem kecsegtet reménnyel, azért részvénytársaság alakítását javasolták, amit a megye el is fogadott és a bizottságot a terv kidolgozásával meg is bízta. A bizottság Széchenyit kérte fel a javaslat elkészítésére. Széchenyi 1832 február 23-án hozzáfog munkájához, március 29-én be is fejezi, április 9-én nyomtatás alá adja, április 18-án meg is jelenik. Így keletkezett *Magyar Játékszínről* c. műve, amelyet Pest vármegye rendeihez intéz, s már mottójával elárulja célzatát: Biztos alap nélkül tartóslag semmi nem állhat! Széchenyi művének jelentősége sokkal nagyobb, mint gondolnók. Nemesak a magyar színházról szól, de határozottan támadja Magyarország akkori pénzügyi állapotát. Szoros kapcsolatban van a *Hittel* és a *Világgal*. Továbbfolytatja a *Hitel*ben kezdetű támadást, gyakorlati példával bizonyítva állításait és magyarázza a *Világra* hivatkozva, mi is az egyesületi szellem.

(Folytatjuk)

Ismeretlen históriás ének 1606-ból.

A zsélyi Zichy-levéltárnak egy 28 lapnyi kéziratához jutottam boldogult Jakubovich Emil szívességéből. Az erősen rongált kéziratot előzőleg néhai Dézsi Lajos olvasta és itt-ott másolta: a 3., 4. és 11. lapot másolta ő s ezeket jórészt átírásában meg is tartottam. A kézirat egy kéz munkája s a szövegből ítélve egy összefüggő históriás éneket tartalmaz. Szerencsére elég tisztán olvasható négy kezdő sora, azonban már ez sem a költemény eleje. Az első lapból jóformán csak pár szó, — nem is összefüggő sorok, — olvasható, a másodikból semmi, a 3. laptól kezdve azonban már a szöveg világosabb. Természetesen a használt tinták színei szerint is néhol teljesen olvasható, máshol homályosabb. A kézirat sorsáról semmi közelebbit nem tudunk, azt sem, hogy miképen került a zsélyi levéltárba, sem azt, hogy milyen mostoha körülmények között rongálódott meg ennyire, vagy ami még érdekesebb lenne, azt, hogy ki írhatta? 13 ív nagyságú levélből és egy töredékből (1. és 2. lap) áll. A kéziratot jobb felső részét égés, míg a lapok alját, nedves helyen való huzamosabb tartás miatt, rothadás pusztította. A nedvesség nyomai a foltokban is láthatók, melyek a kéziratot némely helyen teljesen olvashatatlaná tették. Harmadik része (Següitür Tercia pars), az elpusztult utolsó lapok kivételével, teljesnek mondható. Véleményem szerint az első rész egészen hiányzik, a másodiknak az elejéből valami és a harmadik, valószínű befejező éneknek a vége: kb. négy levél. De még így, ilyen esonkán is, a Bocskay-énektöredékből 1073 sor maradt meg: melyből 515 esonka s a többi 558 egész.

A XVI. században virágzott irodalmunkban a históriás ének. Azután termelése csaknem megszűnik. A következő században, „ha ugyan akad író, kéziratban kallódik el”.¹ Alighogy megkötötte Bocskay István 1606 június 23-án a magyar történelem egyik legfényesebb békéjét: a bécsit, nemsokára, a közhit szerint „leghűségesebb” emberének, udvari kancellárjának, Kátai Mihály mérgezésének esett áldozatul. Ezeket és az ezt megelőző eseményeket dolgozta föl érdekes beállításban s aránylag, a korhoz viszonyítva, elég jól gördülő versekben, az alábbi 1606-ban készült históriás ének, melynek szerzőjét és megíratá-

¹ Pintér Jenő: *A históriás énekek művelődéstörténeti vonatkozásai.* (Művelődéstörténeti Értekezések. 6. sz.) Bp., 1903. 11. l.

sának dátumát Bocskay környezetében és a halála utáni napokban kell keresnünk. Számptalan példánk van arra, hogy nagy történelmi alakok halála után szinte nekrológszerű gyorsasággal azonnal versbe szedték az elhunyt dicsőséges tetteit és érdemeit. Így pl. egy tíz évvel előbb készített históriás ének szerzője is „azon hamarjában, melegében lejegyzí az eseményeket, hogy feledésbe ne menjenek“.² Vagy Tőke Ferenc is 1566-ban, a nagy lantos Tinódi halála évében, rögtön az ostrom után írta meg *Szigetvár vagy Antemus szigete ostromának történetét*. Datálásai az előbbi históriás éneknek is megbízhatatlanok s így a mi, Bocskay dicsőségéről és haláláról szóló énekünk szerzője is „a keltezéssel végig hadilábon áll“. Datálás két helyen is szerepel a szövegben: a 23. lap alján „Anno 1605“ (nyilván elírás 1606 helyett) vagy, s ez utóbbit az is bizonyítja, hogy a 25. lapon már „írnak vala esztendő forgásban ezer hatszázban és az felett hatban két karácsony között pénteken“ szerepel. Az ismeretlen szerző deákos műveltségű s valószínűleg protestáns vallású „énekes“ volt, aki az események előzményeit hallomásból, az akkori jelent a szemtanú ismereteiből meríthette, mint elődje Tinódi. Nincs tudomásunk arról, hogy Bocskay fejedelemségét, életét és rejtélyes halálát históriás énekben földolgozták volna s így ez az egyetlen verses maradvány a nagy hadvezér és uralkodó életéről. A históriás ének korban is az utolsók közé tartozik, sőt ha figyelembe vesszük azt, hogy az utolsó históriás ének, amelyben országos érdekű történelmi esemény van földolgozva, — amennyiben Listius László *Magyar Mársát* (1653) nem tekintetjük annak, hanem csak minden szerkesztés nélküli verébefoglalt krónikának —, akkor valóban ezt, a Bocskay életét és országos dolgait feldolgozó éneket kell a Tinódi-féle magyar históriás ének utolsó kihangzásának tekintenünk. Az ének szerzője történelmi eseményeket dolgozott föl, de a szemtanú (hiszen sokszor elsőszemélyben ír, pl. „Ki mint esett én letudnám írnia“) érdekes, olykor újszerű s nem egyszer teljesen új „kulissza titkait“ az akkori eseményeknek. Részletesen leírja Bocskay életét, fejedelemségét, a szultán korona-felajánlását, majd, ami ellenkezik a történelem eddig ismert adataival, Bocskay török általi megkoronázását, mert hiszen ő a felajánlott koronát csak átvette a követtől, de azzal magát soha meg nem koronáztatta.

² Asztalos Miklós: *Szerdahelyi Mihály históriás éneknek vélt politikai éneke 1595-ből*. Pécs, 1925. 8. 1.

Végül bemutatja halálát és annak következményeit, így állítólagos gyilkosának szétदारabolását. A históriás ének stílusa köznyelvi: a maihoz áll a legközelebb s nagyjából az e-ző nyelvjáráshoz tartozik.

Az események, a históriás ének esonkaságából következő, in medias res indulnak meg s így már kezdetben a háborúskodás kellős közepén állunk. A történet az álmosdi ütközetel kezdődik (1604 október 15) s a császáriak vereségét írja le. Látjuk, hogy Bocskay hajdúit, az ő „angyalait“ a küzdelem előtt fölesketi. Majd felsorolja a fejedelmi udvar előkelőségeit, köztük megemlítve Kátai Mihályt, a fejedelem kancellárját is, ki „jobb ez világra se született volna, kancellárius urunk titkossa vala, ki miatt végre is essék halála“. De látjuk, hogy a török szultán „kéncés“ Kassában adatta át Bocskaynak ajánlékait. A találkozás szépen ment végbe: mindkét fél közös megelégedésére. Ezután a korona leírása következik:

„Grádicsa is mind drága kü vala
 irják tíz féle drága kü volt volna
 korona tetejiben drága smaragd üs volna
 drága hosszu gyöngyszemekvel megrakva.
 Aran koporsóban¹ temtetett volt
 koporsója drága karbunkulus volt
 szapil gyemánt kövel oldala rakott volt
 sötétségben fénylő világosság volt.“

Vagy:

„Koronázása hogy meglön urunknak
 jó emlékezetü Bocskay Istvánnak
 ki mondaték magyarok királyának
 moldva, havaselve, erdélynek urának.“

Erről az eseményről a történelem nem tud. Bocskayt azonban a históriás ének szerzője, mint Magyarország királyát említi. Az elbeszélés további folyamán Németh Balázs hajdúkapitány vereségét írja le, aki „maga is fogságban essék“.

A török is segíti Bocskayt a német ellen s a harc hevében „török, magyar Jézust, Allaht kiáltának“. Érdekes jellemzését adja az ének a fejedelemnek: közelében lehetett a szerző is, sőt élvezhette jótéteményeit. Istenfélő, vallásos embernek festi, aki meghallgatja a komoly, böles tanácsokat.

A vallásszabadság harca végül is Bocskayék javára dől el s kivívja a békét. Békekövetei: Czobor Mihály és Kekedi György.

¹ Koporsó szavunk a bolgár-török kopurca-g-ból keletkezett s eredetileg két jelentése volt: láda és koporsó. A XVI. században még a láda szinonimájaként is értelmezték. (Cs. Sebestyén Károly: *A magyarság láddi*. Magyar Nyelv, 1927. 202. 1.)

Jó eredménnyel járnak. Kátai, a kancellár ebédet ad, hogy Bocskayt megmérgezze. A szerző hőse halálát is részletesen leírja, sőt szerinte „halála előtt ezek lóttének vala“:

„Sok jámbortul hallottam és úgy írom
 Úrunk halála előtt mi lett azt mondom
 karácsony estjén kakuk szólt azt hallom
 Kassán cseresznyefa virágzott értöm.“

A sok esoda közé egy babonaság is becsúszik: a pénteki nap jelentőségéről a fejedelem életében:

„Kolozsvárban pénteken született volt
 pénteken keresztelese is lett volt
 király udvarába pénteken ment volt
 pénteken onnén is alájutott volt.
 Váradi kapitán pénteken lett volt
 pénteken császártul jó válasz jött volt
 pénteken németekkel is megviitt volt
 pec János pénteken foglja esett volt.
 Kassába is pénteken bement volt
 pénteken is őt megkoronázták volt
 Rákos mezején az koronázás volt
 pénteken ez világbul kimult volt.“

A valóság csakugyan az, hogy 1606 december 29-e, *Bocskay* halálának napja valóban, pénteki napra esett.⁴

Bocskay állítólagos gyilkosáról, Kátai haláláról is megemlékezik, bár megjegyzi, hogy „legjen isten igaz ittilő, ha bünessé az vagj büntetlen ezben“.

Bocskay érdemeinek felsorolása után szépen fejezi be a fejedelem méltatását lelki életének megvilágításával:

„Adj uristen még ilj fejdelmet,
 ki tisztelje meg az te szent nevedet
 hirdettesse mindenütt szent igidet
 térítse meg az bálványozó nemzetet.“

A históriás ének köztörténeti jelentősége az a sok személynév, melyet megőrzött s melyek között több olyan is szerepel, amelyet a történelem nem ismert. Így a császáriak közül Belgiojoso Barbieno Jakab János, Rudolf megtorló hadának első paranesnoka, mellette Petz János császári ezredes, majd a valamivel szerencsésebb kezű Básta György, a császári had második vezére, kinek Ruber György volt az ezredese. A törököket Bötökös basa képviseli, de említést tesz Szultán Szolimánról s Sándor moldvai vajdáról is. Magyar részről szerepelnek a már többször említettekén kívül: Mágócsy Ferenc, Báthori István, Bátori Gábor, Rákóczi Zsigmond, Gyulaffy László, Rákóczi Lajos, Perényi György, Dengeleghy Mihály, Nagy Albert, Melith Pál,

⁴ Szentpétery Imre: *Oklevéltani naptár*. 1912, 67. 1.

Sennyey Miklós, Rhédei Ferenc, Szécsi György, Posta Ábrahám, Zeleméri Miklós, Némethi Gergely, Pankotai János, Vince Pál, Kún Gáspár, Keresztúry István, Dersfy Miklós, Csáky István és Fáy György.

Érdekessége még az ismeretlen históriás éneknek nyelvtörténeti szempontból is az, hogy több török eredetű szó benne szerepel végleges, mai, már kialakult formájában: sátor, jancsár, aga, csausz, szultán.

Kortörténeti szempontból jellemző a ruhák, tárgyak események leírása s azok színei, melyekben eléggé bővelkedik, sőt mondhatnánk keleti „fantáziával“ írja le azokat, pl. Boeskey koronáját vagy a fejedelem fogadtatását Rákos mezején, az előkelőségek díszöltönyeit, vagy milyen szemléletesen állítja elének hőse temetését.

Az ismertetett históriás ének a maga csonkaságában is jelentős, irodalomtörténeti és művelődéstörténeti szempontból egyaránt. Erdély életének olyan szeletét mutatja be, mely korabeli költői munkában még nem maradt fenn. Nem mindennapi stílus-készséggel, elég könnyed verseléssel világítja meg az egyik nagy magyar államférfi életét és halálát s leírásaiban annyi újszerű vonást őriz meg, hogy a kultúrhistoria és a történet bűvára mindig talál újat benne. Személyei, akik minduntalan föllépnek az ének színpadán, jelentős képviselői a magyar XVI. és XVII. századfordulójának: mind híres férfiak. Elég részletes, bár primitív korrajzot ad, s igyekszik lelki motívumokat is megpendíteni. Az ismeretlen szerző legnagyobb vesztesége az, hogy művét annyira megléptázta az idő. Sem a verssorokból, sem a szövegből nem lehet megállapítani íróját vagy következtetni személyére, bár igen közelfekvő volna Czobor Mihályra gondolni, de amíg a zágrábi Zrínyi-könyvtár *Chariclia*-töredékének kéziratával össze nem vethetjük, feltevésünket nem bizonyítja semmi. Boeskey közvetlen közelében Czobor volt az egyetlen költő. Annál inkább rá irányul a figyelem, mivel ő maga is szerepel a költeményben.

Bátran elmondhatjuk Zrínyi jelmondatát erre a torzóban is értékes magyar irodalomtörténeti szórványra, mint annyi sok megcsonkult szellemi emlékünkre, hogy még az írott munkák életében is van: Sors bona nihil aliud.

Kozocsa Sándor.

Petőfi „Lanc versei”.

Petőfi születésének százados ünnepén Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye nagy szülöttének emlékezetére kiadta többek között a költő elsőlül tervezett verses füzetét, a: *Lanc' verseit*.

A kis gyűjtemény keletkezésének és hosszú időre történt eltűnésének története közismert. Ferenczi Zoltán *Petőfi életrajza* című monográfiájában¹ elmondja azt Neumann Károly közlése alapján,² de a gyűjtemény címének titkát alig feszegeti. „Ezt a címet, úgy látszik, szeszélyből vagy symbolum gyanánt adta a költő” — mondja, de hogy minek a szimboluma gyanánt, annak megoldásával adós marad, vagy a lanc szónak, akár a Lanc névnek értelmét annyira közismertnek vette, hogy egyáltalán nem látta szükségét annak, hogy arról szót ejtsen...?

A vármegye kiadásához mellékelt igénytelen kis tanulmány³ erre a kérdésre is kiterjed, de természetesen csak feltevésekre szorítkozhat, biztos alap a kérdés eldöntésére — mint-hogy a költőnek erre vonatkozó nyilatkozata fenn nem maradt — egyáltalán nincsen.

Most a vármegye levéltárában hivatalból történő kutatásaink során valami kis sugarat láttunk derengeni a cím Lanc szavának homályában.

A „Közigazgatási ügyiratok” (publico-politica) I. jelzésű osztály 1833. évi iratnyalábjában egy kétségtelen hitelességű irat fekszik, mely az akkori kiskőrösi gyógyáros valamely ügyes-bajos dolgában íródott s az akkori patikáros neve: *Lantz József*.

Petőfi 1841-ben tervezte eme, az első nyomtatásban megjelent versét is megelőző kis versgyűjtemény kiadását és ekkor adta annak azt a titokzatosnak tudott címet, melyen ismerjük és amelyen akkor ki akarta adatni s amelyen nyolevankét esztendőnek utána az meg is jelent.

Szülei, mint tudjuk, ekkor már régen nem kiskőrösi lakosok, elköltöztek onnan, amikor első fiaeskájuk — aki akkorában még egyetlen volt — még csak a huszonkettedik hónapját élte,

¹ Lásd: I. köt. 219—222. lapok.

² Lásd: *Vas. Ujs.* 1880. évi 36. sz.

³ „*Lanc' versei*”. Petőfi első sajtó alá készített, de soha meg nem jelent versgyűjteményéről. Irta Rexa Dezső. Budapest, 1922. 5. lap.

így hát az akkor már gyermekkorát túlélte és verseit közreadni akaró ifjú a gyógyszerész nevéhez közvetlenül nem juthatott, de nagyon valószínűnek tehető fel, hogy a Félégyházára költözött Petrovicsék házánál éveken át emlegethették a kiskőrösi patikárost és az élénkeszű kisfiú a Lantz nevet szülei szájáról hallván, megtartotta emlékezetében, úgyhogy mikor első esetben állott előtte az, hogy költői nevet választ magának, akkor vagy mint tetszetős magyarosan hangzó nevet, vagy pedig jobb hiányában — ezt írta a kis füzetke élére.

Természetesen ez is csak olyan magyarázat-feltevés, mint a landsknecht — lanc magyarázat,⁴ amely esetben a költő rövid ideig tartott „német“ katonáskodására van alapítva az egészen elfogadható vélelem, hiszen ő maga nem ritkán emlékezett afelől, hogy prófunton élt...

Szolgáltam én Mars uramnál...

Nem hisszük, hogy ezzel kétségtelenül és végleg el lenne döntve a Lanc-kérdés, de bizonyára egy lehetőséggel több áll a Petőfi-kutatók rendelkezésére és egy olyan magyarázat, melynek tudunk okmány-igazolást adni, mert hiszen az tény, hogy éppen Kiskőrösön élt egy Lantz nevű család és a Kiskőrösről elszármazott család előtt ez a név nem lehetett idegen s azt egy s más alkalommal használhatta. Ez a kapcsolat igen kézenfekvőnek mondható.

De vajjon mit akarhatott ezzel a névvel? Fogadjuk el azt, amit Ferenczi mond, hogy mire sem gondolva, csupán „szeszély“-ből írta a maga által összefércelt kis halványzöld füzetke első lapjának homlokára ezt a különös nevet — mint egy ismeretlen valódi nevet rejtegető költői álnevet —, vagy pedig higgyük azt, hogy idegenhangzású nevétől szabadulni óhajtó ifjú dalnok, aki érezte, hogy nevétől hangos lesz majd az ország, arra gondol, hogy névül a magyarosan hangzó Lancot veszi fel s e néven fog a halhatatlanságba vonulni? Ezt, úgy hisszük, sohasem fogja kideríteni a kutató irodalomtörténettudomány.

*

E helyen had említsünk meg még egy ilyen érdekes eshetőséget, mely szintúgy e Petőfi-könyvtervezettel függ össze és amely jellemző a költőnek már akkor jelentkező finomult szép-érzékére.

⁴ *M. Nyelvtört. Szótár.* II. köt. 516. hasáb.

Bajza József versei első ízben 1835-ben jelentek meg.⁵

Ez a kiadvány egyike ez idők legszebb magyar könyveinek. Tipográfiai finomsága a régi egyetemi nyomda jelességét fenn-nen dicséri.

Petőfi, amikor magában foglalkozott első ifjúkori kísérletei eme néhány válogatott darabjának kiadásával, előtte kétségtelenül ennek a pompás kiállítású s e verskedvelő kor ízlésének annyira megfelelő könyvnek a képe lebegett.

A nyomtatvány és a kézirat egyes azonosságai határozottan erre látszanak vallani.

Már a cím maga is teljesen azonos:

Bajza versei — Lane versei.

Az egyes lapok beosztása, a címsorok elosztása, a lapszámolás formája, a tartalom beosztása, ahol a verscímek mellett a vers keletkezésének helye és pontos ideje jelezve van — mindez arra vall, hogy Petőfinek annyira megnyerte tetszését a Bajza-féle előkelő és kétségtelenül bibliofil ízlésű könyv kiállítása, hogy kívánta, bár első műve is oly tetszetős külsővel jelenne meg, mint a Bajza-féle verskötet.

Ha akkor nem is, de jóval későbbben vágya teljesült. Születésének százados ünnepére a fiára oly büszke vármegye e kis könyvet tényleg az ő kívánsága szerinti külsőben juttatta a késői közönség kezébe.

Rexa Dezső.

Bajza és Berzsenyi.

Bajza József költői elindulása Kazinczy Gessner-fordításának hatásához fűződik.¹ De életírója már a 15—16 éves korában írott idillekről is megállapítja,² hogy Gessner derűs világát hiába keressük bennük: komorságukon inkább Ossian hatását véli fölismerhetni. Utána Szücsi szerint Bajza Toldy Ferenceel együtt Berzsenyiért lelkesedett s Berzsenyi költészete irányította figyelmét Matthissonra. Ez igaz. De Berzsenyi és Matthisson együttes hatása korábbi: Bajzának mindjárt az első próbálkozásai, idilljei is Berzsenyin át Matthissonhoz vezetnek; legalább is a *Damétas és Chloe*³ Berzsenyi *Mulandóságának* nyomait mutatja. A „meredek hegyen öszve dült vár, mellynek

⁵ *Bajza versei.* (12r. 6. és 215. l.) Budán, 1835. A m. kir. egyetem betűivel.

¹ Szücsi József, *Bajza Jozsef.* 1914. 175. l.

² U. ott.

³ Bajza ÖM. (Budics-kiad.) I. 309. l.

már csak omladéki gyászolták a hajdan időt“, a *Mulandóságnak* Matthisson *Elegiejéből* ismert várromja. A *mohos szirt*, a *homályos völgy* még nem elég bizonyosság; jobban megmutatja a forrást Chloenak az idillbe iktatott éneke:

Bajza:

Hol a sziklás hegyoldalról
 Kristályszinű ér fakad,
 'S esörgő habbal a vidéknek
 Mély völgyébe leszakad;
 Hol az estvék homályába
 Lány fuvalmak suhognak
 'S a régi váromladékról
 Komor baglyok huhognak ...

Berzsenyi:

Hol a' *mohos szirt* öbléből
 Ezüst forrás ömledez,
 'S a' patakok esörgésétől
 a' *sötét völgy* zengedez ...
 Hol a váromladékokon
 Az öszült kor lelke leng ...

 Amaz ijesztő boltoknál,
 Hol most baglyok huhognak ...

Hogy a képet Berzsenyi sem közvetlenül Matthissontól, hanem Kisfaludy Sándortól vette, arról másutt volt szó.

Gálos Rezső.

B Í R Á L A T O K

A magyar irodalom története. Szerkeszti Alszeghy Zsolt. III. kötet. *A tizenhetedik század.* Irta Alszeghy Zsolt. Budapest, 1935. 292 l. A Szent István-Társulat kiadása. Stephaneum-nyomda.

A katolikus elviségű magyar irodalomtörténetnek ez a minta-kötete az ellenreformáció korát mutatja be Alszeghy Zsolt feldolgozásában. Szerencés gondolat, hogy a szerkesztő nemcsak általánosságban tájékoztatta munkatársait a sorozat feldolgozó módjáról, hanem a gyakorlatban is megmutatta, hogyan képzei a terv megvalósítását. Az egyes kötetek szerzői kész mintához igazodhatnak s így ez a többektől írt irodalomtörténet egységesebb hatású lesz, mint az eddigi szerkesztések. Szelleme a maga katolikus lelkiségevel úgyszólván nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a sorozatban ne legyenek kirívó zavarok vagy bántó ellentétek.

Ha a hatkötetes irodalomtörténet többi munkatársa éppen olyan aggodalmas tárgyilagossággal ügyel mondanivalóinak igazságkeresésére, mint Alszeghy Zsolt, ha a kor szellemi problémáit hasonló tudományossággal fejtik ki, a legérzékenyebb olvasók is bizonyára elismeréssel állnak meg a katolicizmus történeti szemléletének zavartalan távlata előtt. A tizenhetedik század irodalmi arca évről-évre változó: hol a kereszténység legnemesebb tanításába való átszellemülés ihletett vonásait mutatja, hol a harcias indulatok gyűlöletében vonaglik, hol az oktató célzat komolyságával fordul környezete felé, hol költői képekben gyönyörködik és mesét mond megnyugvó lélekkel. Az irodalom korjellemző sajátosságainak megvillantásában Alszeghy Zsolt igazi mester. Belelát az idők lelkébe.

Új anyag, eredeti szempontok, az összefüggések megmagyarázása s az újabbban divatra kapott olcsó szellemeskedések helyett megfontolt megállapítás-

sok: kell-e ennél több érdem, amikor új irodalomtörténet méltatásáról van szó. A szerző éles ítélettel elemez és széles arányokban foglal össze, a magyar szellemiség képét bekeretezi az európai szellemi áramlatok rajzába, még aprólékosnak látszó adataival is az egységes hatás célját szolgálja. A Pázmány—Zrínyi—Gyöngyösi-kor irodalmának átélése meglátszik könyvének minden részletén, a fejlődés megismerésének ábrázolásában nincsenek elfogultságból eredő kisiklásai, idézetei összhangzatosan fonódnak egybe magyarázataival.

Alszeghy Zsolt könyvével kapcsolatban egyik kiváló irodalomtörténet-írónk az írta, hogy: „A pozitívizmus tudomány-módszere elfáradt, kimerült lett. Elveszett belőle és előle a maga céljából merített ihlet és távlat, a tények terhe maga alá süllyesztette az egyes adatok szándékaiban jelentkező spirituálisabb rendszer kilátásait.“ Ehhez a megállapításhoz legyen szabad rébány megjegyzést fűznünk. Ha a bíráló azt a materialista célzatú irodalomtörténeti divatot érti pozitívizmus alatt, mely csak adatokat közöl vagy irányatosan szemlélteti a szellemi fejlődést, bizonyára igaza van. De ha a nemesebb értelemben vett pozitívizmusról —, amelynek egyik tündöklő példája Pauler Gyula árpádkori története — gondolja azt, hogy ezzel a pozitívizmussal szemben felszabadulás a szellemtörténeti irány, akkor többé-kevésbé csalódik. Az ilyenfajta pozitívizmus sohasem fog elfáradni, legalább addig nem, amíg lesznek olyan tudományos olvasók, akik nem arra kíváncsiak, mi a publicistaszellemű irodalomtörténeti elmélkedők egyénieskedő véleménye az irodalom fejlődéséről, hanem megkívánják a kutatás teljességét, a tények tárgyilagosságát, a valóság aranyfedezetét.

Eppen ezért Alszeghy Zsoltról szólva még azt sem hangsúlyoznám, hogy a francia és német irodalomban már elismert irodalomtörténeti irány, amely az irodalomesztétikai gondolatot a világnézeti elviség szempontjaival egészíti ki, az ő könyvében ért el hozzánk. Alszeghy Zsolt munkája a XVII. századi írói alkotások természetes módszerű vizsgálatán alapuló irodalomtörténet s nem idegen elméleti programok magyar alkalmazása.

Pintér Jenő.

Farkas Lujza: A Nyugat és a századeleji irodalomforduló.

(A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Magyar Intézetében készült dolgozat.) Gyarmati könyvnyomtató műhelye. Budapest, 1935. 116 l.

Helyes gyakorlat, hogy a doktori értekezések újabban felölelik a közel-múlt irodalmi kérdéseit is. Bár többnyire nem lehet reményünk rá, hogy végleges irodalomtörténeti megállapításokat tartalmazzanak: úttörőknek tekinthetők a tárgyilagos ítélkezés felé s adatokat és tényeket mentenek meg az elkallódástól.

Az utóbbi szempontból e tanulmány írója lelkes és serény munkájáért elismerést érdemel. Szorgalmasan felkutatva a Nyugatot előkészítő folyóiratokat, hogy a „nyugatos“ irány kialakulását megvilágítsa: (csodáljuk, hogy itt elkerülte figyelmét a Nyugat legfontosabb előde: Katona, Vikár és Lenkei *Élet* c. folyóirata, mely szellemével, irányával és bátorságával a Nyugat útmutatójának tekinthető.) megrajzolja a Nyugat indulása körülményeit, tájékoztat a folyóirat első írógárdájáról, az első olvasóközönségről, Ady s a Nyugat viszonyáról, a szerkesztők torzszalkodásáról, a „Duk-duk affér“-ról, szóval a „belső ügyekről“; megjelöli a Nyugat „irodalmi programját“, részletesen beszámol a folyóirat fogadtatásáról, a támadásokról és védekezésekről, általa-

ban arról a hevesen tomboló harcról, melyet a mai olvasó csak nehezen érthet meg. Ha visszagondolunk e sok zsvajgásra és gyűlölködésre: bizony még ma is elég lehangozóan és nyomasztólag hat ránk e kor. Úgy látjuk ma, hogy ebben a mi elfajult irodalmi háborúskodásunkban mindkét részről kár volt ellőni a sok puskaport: az Idő bölcsen gondoskodott volna rövidesen az ellentétek elsíntásáról. Ady Endre, akiért tulajdonképen az egész csata dúlt, a „Vér és arany“ megjelenése után már benne élt az ifjú szívekben s hódító útját már csak azért is folytatta volna, mert természet rendje, hogy az évek nem a fiatalokat fogyasztják. A többiek közül az érdemesebbek — Móricz, Babits, Schöpflin stb. — tán még hamarabb elérték volna, mit író elérhet nálunk: dísz, nevet, hivatalos kitüntetést, — ha nem kerünek a Nyugat gyűlölt pergőtüzébe. A hírhedtebb harcok közül Hatvanit maga Osvát sem tartotta írónak, Ignotus máig sem tanult meg írni s Osvát tudott írni, de nem írt, tán mert nem volt mit. Az eredmény tehát a nagy csatazaj nélkül is nagyjában valószínűleg ugyanaz lett volna, de, sajnos, természet rendje az is, hogy amíg világ a világ, a fiatalok verekedők, rendbontók s öregek pukkasztásában kedvetlelők, viszont az öregek mozdulatlanok, féltékenyek, a változó idők hangjaival szemben nagyothallók s a friss töről metszett virágokkal szemben kissé színvakok. Ha lett volna egy nagytekintélyű konzervatív nagy költő, ha Adynak is meglett volna a maga böles Vörösmartyja, mint Petőfi-nek, bizonyára hamarabb elült volna a kavarodás, mint gondolnók. Így a Nyugat körüli harc főjelentőségét abban kell látnunk, hogy hírharangja volt a folyóiratnak, szaporította olvasó és előfizető tábort s így végeredményben életbiztosítása volt egy jeles költőnek.

Parkas Lujza női kedvtelése nagy fontosságot tulajdonít e külső és belső harcok és surlódások intimitásainak. abban a hitben, hogy a jövőndő irodalomtörténetet érdekelni fogja a sok lényegtelen részlet is. Pedig ha jól sejtjük: már ma is csak a veterán hadfiak (Fenyő, Hatvani, Ignotus) boronganak melabúval a Nyugat e hőskorának jelentékenny epizódjain: Osvát és Hatvani lovagi tornáján s a sok haszontalan cetepatén, mellyel az új és régi irány képviselői az egykorú olvasót szórakoztatták. A mai olvasóra nézve is igen tanulságos lett volna azonban, ha a szerző Horváth Jánosnak „A Nyugat magyartalanságairól“ írt kritikáját tüzetesebben ismerteti. Szól ugyan róla s idéz is belőle, de — úgy látszik, a Nyugat iránti kíméletből — a lényegget: a megbélyegző magyartalanságok bemutatását elmulasztja. Ugyanakkor azonban nagyobb tért szentel Ignotus válaszának s idézésre méltónak tartja tőle még az efféléket is: „Horváth János diadallal bizonyítgatja, hogy Szomor Dezső nem ír magyarul. S nem gondol arra, hogy ez teljesen mindegy, ha tud szomorjul és ha szomorjul ki tudja fejezni, amit ki akar fejezni.“ Egyébként kiemeli, hogy Horváth János volt „konzervatív“ részről (mindenkit konzervatívnak tekintettek, aki nem élt-halt a Nyugatért) a folyóirat egyetlen komoly kritikusa. Csak az a furcsa, hogy e komoly kritikus „elhallgatásának“ különféle magyarázatát adja, nem gondolva rá, hogy egy irodalomtörténetírónak csábítóbb és szebb feladatai is lehetnek, mint hogy „A Nyugat és a századeleji irodalomforduló“ c. doktori értekezés számára anyagot szolgáltatson.

A tanulmány befejezésül ékesen méltatja a Nyugat programjának megvalósulását. Ezt abban látja, hogy „új magasszínvonalú és általános érvényű irodalmat teremtett“, „európai szellemet hozott Magyarországra“ „elősegi-

tette kulturális elmaradottságunk tudatosítását“, „az új magyar irodalmi nyelvet fogékonyabbá, kifejezőbbé és sokrétűbbé nagyrészt a Nyugat írói tették“, „az irodalom tárgykörét kitágították“ stb. stb. E panegirikus jellemzést a szerző — mint utal is rá — Ignotus és Hatvani cikkeiből veszi s így tán fölösleges szövéteni a méltatás értékét.

Farkas Lujza egész dolgozata általában úgy hat, mintha nem is doktori értekezés lenne, hanem a Nyugat ünneplésére szánt dicsőítő irat. Önálló ítélőképességnek nem igen adja jelét; amit mond, azt részben a Nyugat íróitól nyert személyes közlésekből, részben azok cikkeiből s bírálataiból meríti. Innen van, hogy dolgozata tele van idézettel és utalással. Szinte azt lehetne mondani, hogy tanulmánya legnagyobb részét közvetve a Nyugat írói írták egymásról, önmagukról és folyóiratukról. Ez az oka annak is, hogy szertelen túlzások ütözkönek ki lépten-nyomon tanulmányából. Osvát működését Kazinczyéhoz hasonlítja, Ignotusét Gyulaiéval méri össze, az előbbinek „szerepe és jelentősége a magyar irodalomban felmérhetetlen“ s az utóbbiról is szárnyaló szavak zengenek. A Nyugat írói általában már életükben halhatatlannokká lesznek a dolgozatban, s az ember aggódva gondol rá: mi lesz a foglalkozásuk haláluk után?

Kétségtelen, hogy a Nyugat nagy multja, művészi szabadságra törekvése, Adynak tett szolgálatai, új utakra törése, egy pár kiváló írójának a folyóirathoz tapadt önzetlen hűsége és bátorsága: oly értékek, melyek magasabb színvonalú tanulmányt érdemeltek volna meg. E tagadhatatlan értékek elismerése mellett meg kellett volna állapítani a régi szerkesztőség közönyét a nyelvtiszasággal szemben, piperkőc stílromantikáját, nemzetközi szellemét s meztelen erotika-kultuszát. A Nyugat azóta e fogyatkozásokat a szerkesztő-változással levetkőzte; s hogy a régi Nyugattal szemben a folyóirat ma kiforrottabb, tekintélyesebb, szellemében és nyelvében magyarosabb, szempontjaiban emelkedettebb s talán tartalmában is magvasabb, — ez is azt bizonyítja, hogy a kifogásolt gyarlóságokat maga a mostani szerkesztőség is hibáknak ismerté el. Amikor tehát a szóbanforgó tanulmány írója úgy rajzolja meg a multat, hogy a makulátlan Nyugat már a századeleji irodalmi fordulón elérte a tökéletes szerkesztés teljét: e beállítással tulajdonképpen a mai Babits-féle Nyugatot gáncsolja. E kézenfekvő okfejtésre bizonyára nem gondolt, mikor lázas buzgalommal, nagyarányúnak ígérkező dolgozata sikerébe vetett naiv és megható hittel hordta össze tanulmánya szétszórt anyagát s azzal a kedves, fiatalos elhatározással fogott neki első művének, hogy mindenkiről csak jót és szépet fog írni... Nem tudta, hogy a tanárnő (s a történetíró is!), ki mindenkinek jeles bizonyítványt ad, ezzel néha önmagáról állít ki gyenge bizonyítványt.

Keményfy János.

Két tanulmány a magyar renaissance-műveltségről. *Kardos Tibor:* A magyar humanizmus kezdetei. Pannónia-könyvtár 20. sz. Pécs, 1936. 73 l. — *Mayer Erzsébet:* Diomede Carafa. Nápolyi szellem Mátyás udvarában. Pannónia-könyvtár 22. sz. Pécs, 1936. 41 l.

A magyar renaissance és vele a magyar humanizmus történeti képe ma a tágulás és a színbeli gazdagodás folyamatában van. E két tanulmány e folyamat legfrissebb bizonyítéka.

Kardos Tiboré az eredet, a „kezdetek“ nehéz és bonyolult kérdésével foglalkozik s ez is, mint a szerző előbbi idevágó munkái, pozitív anyagában nem

egy újdonságot tartalmaz. Első megállapítása az, hogy a magyar humanizmus megindulását Nagy Lajos nápolyi hadjárata sokkal nagyobb mértékben befolyásolta, mint eddig hittük. Közvetlenül e hadjárat után a magyar jogi műveltség és a történetírás bizonyos átalakulása már jelzi az újnak kezdetét. A kisugárzó pontok Nápoly és Velence s a közvetítésben igen jelentős szerepe van a pécsi egyetemnek. A Nagy Lajos-kor irodalmában két műben található meg azok a jegyek, melyek a kezdeti humanizmusra vallanak. Az egyik Kükkülei János Nagy Lajos-életrajza. Ennek humanista szellemtől való érintettségére már Horváth János rámutatott, Kardos Tibor most a feléje vezető szellem-történeti útvonalat is meghatározta. A másik mű az ismeretlen szerzőtől származó, Remete Szent Pál hamvainak átszállításáról szóló, hihetőleg a magyar kancelláriában készült történet. Fejlődéstörténeti szerepének felfedezése egészen Kardos Tibor érdeme. A műben a humanista retorika stíl-igényecinek jelentkezése vall az új irodalmi műveltség hazai gyökérverésére. Mária királynő korát vizsgálván, a tanulmány ismét új tudnivalókat hoz. A magyar királynő mint humanista mű megrendelőjeként jelentkezik. Lorenzo de Monacis velencei humanistával megíratta Anjou Károly trónkövetelő betörését. A műben foglalt történet, továbbá Nagy Lajos alakjának humanista rajza már hagyományteremtően lép be a magyar műveltségbe, szorosabban pedig a magyar történetírásba. Lorenzo de Monacistól a szálak Giovanni da Ravennához vezetnek. A tanulmány feltevései itt is egészen ismeretlen területen haladnak végig és közeljárnak Giovanni da Ravenna magyar kapcsolatainak végleges megismeretéséhez. Az út innen, Kardos Tibor adatai szerint, egyenes és igen látható vonalakban visz Paolo Vergerióhoz, Guarínóhoz és rajtuk át a Hunyadiak humanizmusáig.

Mayer Erzsébet tanulmánya részletkérdést tárgyal. Horváth János könyvének ahhoz a fejezetéhez kapcsolódik, melyben a Mátyás-kori renaissance életformák Beatrix megjöttével történt átalakulásáról van szó. Ennek az átalakulásnak irodalmi indítóját találja meg Diomede Carafának, Beatrix egykori nevelőjének műveiben. E főként nevelő célzatú művek a magyar királyi udvarban ismertek lehetnek. Mivel nincsen magyar irodalmi alkotás, mely e hatás közvetlen bizonyítéka lehetne, a tanulmány szerzőjének az általános műveltség-történeti mozzanatok felmutatása ad alapot következtetései igazolására.

A két tanulmány középkorvégi irodalmunkra vonatkozó egyetemes tanulságokat is kínál. Mindkettő a szellemi összefüggések oly tényeire hívja fel a figyelmet, melyek eddig vagy ismeretlenek, vagy csak sejtettek voltak. Kardos Tibor e tények megmutatásában már szinte iskolát teremtett. A szellem-történeti szálakat bogozó gondossága, főként pedig stílkritikai képessége ennek az irodalomtörténeti kordarabnak a feltárásában nagy nyereség és módszertanilag is értékesíthető példa. Mindkét tanulmány határjelenségeket nyomoz. Mayer Erzsébet az áthatás irodalmilag „láthatatlan“ nyomait követi, Kardos Tibor a műbeli első felbukkanását. A magyar humanizmus irodalomtörténeti képének kitágulása most e két irányban halad s egyre izmosodik középkorvégi irodalmunknak a kolostorira ráépülő ez új rétege. Más irányból viszont indulóban van az a törekvés, mely e korszak irodalmában egy harmadik irodalmi és műveltségi réteget, a lovagit készül kiemelni. A valamikor majdnem egyszínű kor összetevő szín-elemeire van bamlóban. Jelei mutatkoznak annak, hogy éppen a határterületeken a színfoltok elkülönítése bizonytalanná kezd válni s amint

ez más irodalomtörténeti korszakoknál is (romantika, barokk) megtörtént, az említett időszakazon belül egy-egy definíciónk újraformálására lesz szükségünk.

Kerecsényi Dezső.

Magyar irodalomtörténeti tárgyú értekezések a középiskolák 1935–36. évi értesítőiben.

A mult tanévi értesítőben fölötte kevés a magyar irodalomtörténeti tárgyú értekezés. Még Berzsenyiről sem jelent meg egy-két irodalmi igény nélküli vázlatos megemlékezésen kívül semmi, noha halála százéves fordulójának ünnepe volt. Oka bizonyára a nyomasztó gazdasági helyzet, a nyomdai munkával s papírral való takarékoskodás. Irodalomtörténeti érdekű értekezések a következők; *Vid Vidor: A kétezeréves Horatius hatása a magyar irodalomra.* (A bpesti IV. ker. községi Gizella királyné-leánygimn.) Az előző évben lefolyt Horatius-ünnepek idei visszhangja. Anélkül, hogy nagyobb eredetiségre vagy teljességre tartana igényt, nagy vonásokban áttekinti Horatius hatásának megnyilatkozásait a magyar irodalomban, irodalomtörténeti korszakok szerint, minden egyes íróról megemlékezve, legrészletesebben természetesen Berzsenyiről. A legújabb kort már csak röviden érinti. Erdeme a népszerű összefoglalás és síma előadás. — *Boross István: Csokonai mint drámaíró.* (A mezőtúri ref. gimnázium.) Részletes ismertetése és beható elemzése Csokonai négy drámájának (Tempefői, Gerson, Karnyóné, Kultúra). Az értekezés kiemeli Csokonai drámaíró érdemeit; alakjait a magyar társadalomból veszi, hőseit élő személyekről mintázza, vannak népies alakjai s személyeiket jellemzően beszélgeti. Drámáiban benne van a későbbi népszínmű minden kelléke. Gyöngéit a kor s nehéz életviszonyai magyarázzák. Több tekintetben Kisfaludy Károly előfutója. Legsikerültebb darabja Karnyóné, az első magyar tündéres bohózat, melynek felújításával legutóbb is kísérleteztek. — *Fábián István: Vas Gereben.* (A mátyásföldi egyesületi Corvin Mátyás-gimnázium.) Az értekezés egy terjedelmesebb tanulmánynak kiszakított részlete. A szerző Vas Gereben írói egyénisége legkiemelkedőbb tulajdonságának előadóművészetét tartja, mely nála „a többi írói funkció rovására fejlődött ki“. Előadásának elemei: túlzó népiesége, magyarkodása, bölcselkedése és adomázása. A szerző bőven tárgyalja az adoma szerepét Vas Gereben előadásában, tárgyaiban, kompozícióiban. Szerinte az adoma az, melynek sokirányú alkalmazásával Vas Gereben „leszállította az irodalmat a vezető köznevelési társadalom színvonalára“. Feltűnő az értekezésben a szerző ellenérzése a régebbi köznevelési társadalom iránt, mely szerinte „minden újítástól irtózó, nehézkes, mozdulatlan társadalmi osztály“ volt s amelynek legjellemzőbb szellemi terméke az adoma. Még feltűnőbb éles kritikái álláspontja Vas Gereben minden írói sajátosságával szemben. Nem helyesíthető, mert Vas Gerebennek vannak értékei s az irodalomtörténet a jelentőségének teljesen megfelelő helyet juttatta neki. — *Agárdi László: Herczeg Ferenc, a nemzetnevelő.* (A magyar kegyestanítórend bpesti gimnáziuma.) Derék dolgozat, mely Herczeg Ferenc írói sajátosságait a nemzetnevelés szempontjából veszi vizsgálat alá. Finoman jelzi, hogy kezdetben Herczeg is olykor a „könnyelműséget, az elvtelenséget, az erkölcsi érzéknél az érdekekhez s a viszonyokhoz való alkalmazkodását ábrázolja“, de e kezdeti hibát hamar kinövi s művész lesz; tárgyával tisztában levő, azon feltétlenül uralkodó, átható értelmű, lélekelemző író, kinek művei nemcsak művészi alkotások, ha-

nem tanulságosak is s a nevelésre alkalmasak. A dolgozat behatóan elemzi Herczeg minden írói tulajdonságát. Kár, hogy túlságosan elvont: az egyes fontosabb megállapításokat az író műveiből vett példákkal kellett volna szemléletesebbé tenni. — *Gálos Rezső: Jegyzetek Berzsenyi Dániel költeményeiről.* (A győri női felső keresk. iskola.) A százéves forduló alkalmából készült dolgozat számos figyelemreméltó észrevételt tartalmaz a nagy költő versei kéziratának és kiadásának elrendezéséről, meg további sorsáról. Az egyes költemények keletkezésének ihletforrására és sorrendjére nézve is több, valószínűnek látszó hozzávétel van a szerzőnek. A komoly filológiai felkészültségre valló kis tanulmány az alkalmiságon túlmenő érdeklődésre is igényt tarthat.

Nagy Sándor.

Angol filológiai tanulmányok I. Budapest, 128 l. A Bp. K. M. Pázmány Péter Tudományegyetem Angol Intézetének kiadványa.

Ez a *Yolland Arthur* és *Fest Sándor* szerkesztésében megjelent vaskos füzet első darabja egy most meginduló sorozatnak, amely kétnyelvű szövegével a magyar és angol nemzet művelődési kapcsolatairól óhajtja tájékoztatni az ily irányban érdeklődőket. A szerkesztők célkitűző bevezelése után *Róna Eva* a XVI—XVII. századi angol irodalom magyar vonatkozásait ismerteti, míg *Anton László* és *Szentkirályi József* Hungaro-Britannica Bibliographia (1867—1935) címen az idetartozó irodalom gondos, jól rendezett könyvészeti áttekintését nyújtják. Ullmann Istvánnak és Országh Lászlónak szorosán vett angol filológiai dolgozatai mellett megemlítést érdemel, hogy a kötet végéről nem hiányzik a Névmutató sem. A gazdag tartalmú és így a maga egészében számos adatának újszerűségével is meglepő kiadvány biztató ígéret arra nézve, hogy az e tárgykört illető kutatás az eddiginél határozottabb tervszerűséggel s így valószínűleg eredményesebben is halad célkitűzései felé.

M. V.

Csóka J. Lajos: Bessenyei György és a bécsi udvar. Fannonhalma, 1936. (A Pannonhalmi Szemle Könyvtára, 19. sz.) 14 l

A szerző Kollár Adámnak a magyar művelődéstörténetben elfoglalt jelentős szerepét kutatva, Bessenyei szellemi fejlődését tekintve, igen érdekes adatokra bukkant. Bessenyeinek az udvarral való kapcsolatáról eddig jobbára csak következtetések nyomán tudtunk. Most azonban olyan levelek kerültek felszínre, amelyek nemcsak ennek a kapcsolatnak végleges tisztázásához fontosak, hanem annak a kérdésnek eldöntéséhez is, vajjon magyarbarát volt-e Mária Terézia udvara. Foglalkozik természetesen a szerző Bessenyei vallási felfogásával is s azt igen helyesen jelöli meg a deizmusban, amivel katolizálása is új magyarázatot nyer.

Clauser Mihály.

A Szent Istvánról elnevezett esztergomi ősrégi papnevelő-intézet Magyar Egyházirodalmi Iskolájának 1933—34. évi munkássága. Esztergom, 1934. 72 l.

Az 1832-ben alapított M. E. I. I. százados jubileumának emlékére jelent meg ez a beszámoló. Irodalmi vonatkozású cikkek benne: 1. Tóth Kálmán: Előszó. — 2. Lehmann Imre: Újra ébredjünk?

Legközelebről érdekel bennünket Dömösi-Doehner György rövidre fogott dolgozata: A százéves Magyar Egyházirodalmi Iskola. Részletesebben csak az utolsó félszázad történetéről szól. Közben Prohászka Ottokár vezérnöksége vitt új lendületet az Iskola életébe.

Az Iskola első félszázadának történetéről annak idején hatalmas munka számolt be: Emlékkönyv. Kiadta az esztergomi növendékpapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája, alapításának ötvenedik évfordulója alkalmával. (Esztergom, 1883.)
T. K.

Heckenast Dezső: Heckenast Gusztáv. Egy fejezet a magyar irodalmi élet történetéből. (Specimina diss. fac. phil. regiae Hungaricae Univ. Elisabethinae Quinqueecclesiensis. 89.) Bp. 1936. 48 l. 8 ad rét.

Heckenast Gusztávról több írás emlékezik meg irodalmunkban. Ezek eredményeit önálló kutatásaival egészítette ki a szerző. Sajnos, ez sem teljes monográfia. A szerző figyelmét láthatólag elkerülte Haraszi Károly: Landerer Lajos könyvnyomdász és Heckenast Gusztáv könyvtárú cég társulásának története stb. (Bp. 1913) c. kis munkája, amelynek adalékaival sikeresen egészíthette volna ki értekezését. A szerző egyébként meggyőzően cáfolja azt a vélekedést, hogy őse a bécsi kormány embere lett volna. A késői utód elfogulatlanul állítja szemünk elé családjá nagyját s így hivatott arra, hogy a hagyományok közelségében folytassa kutatásait. S ha kifogásoljuk a fogalmazás helyenkénti nehézkességét és egy kisebb tárgyi tévedésre is rámutatunk, csak azért tesszük, mert reméljük, nem fog felhagyni munkájával. A Könyvtári Szemlélt napjainkban nem a Nemzeti Múzeum, hanem a Lantos cég adta ki.

Cluser Mihály.

Dehény Mária Alacoque: Az irodalomtanítás a szociális nevelés szolgálatában. (Bajai róm. kat. érseki Tanítónőképző Értesítője az 1934—35. iskolai évről. 4—10. l.)

A szociális gondolat megvan már régebbi írónknál is a reformkortól Adyig, de más néven, más jelszavak burkában. A szociális érzés mint költői tárgy a legújabb kor költészetében szólal meg igazán, leplezetlenül; maradék nélkül éppen a vallásos költészet képviselőinél találjuk meg. Kiemelkedik Mécs László és Sík Sándor missziós költészete, akik szociális szeretetben, megértésben meg akarják újítani a világot. Költészetük a szociális érzésnek valóságos kincsesbányája. Sík S. legszociálisabb kötete, a „Fekete kenyér“, a szociális érzés kikristályosodása. A rövid dolgozat érdekes és tanulságos áttekintés irodalmunk szociális vonatkozásairól.

Timár Kálmán.

A Nagykőrösi Arany János Társaság Évkönyvei. Tizedik kötet. 1934—35. Szerk. Törös László. Nagykőrös. 1936. 127 l.

Az Arany-kultuszt nemes buzgalommal ápoló Társaság munkásságának tizedik évről szóló beszámoló a szokásos beosztással jelent meg. A hivatalos rész Patonay Dezső emelkedetthangú ünnepi beszédein s a lelkes titkár, Törös László „Egy évtized határán“ c. visszapillantásán kívül a szép egyesülés anyagi helyzetét és a könyvtár állapotát ismerteti. Az Évkönyv közleményeinek második csoportjából, az „irodalmi rész“-ből az izléses verses és szépprózai igényű munkálatok mellett irodalomtörténeti szempontból érdekes fejezetek: Magyar Kázmérnak *Néhány ronás Móra Ferenc arcképehez*, Lenky Jánosnak *Rákóczi történetírója* c. (Thaly Kálmánnal foglalkozó) és Törös Lászlónak *Sárvári Pál*-nak Arany egykori tanárának életéhez számos, becses adatot szolgáltató, becses dolgozat.

V. M.

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Britsis Frigyes, Kalmár Anatólia, Timár Kálmán.*)

Folyóiratok.

Akadémiai Értesítő. — 1936. évf. január—május. — Jegyzőkönyv a M. T. Akadémia 1936 márc. 10-i elnökválasztó üléséről. Elnökké választott nagy szótöbbséggel József kir. herceg. — *József kir. herceg, Ilóman Bálint és Balogh Jenő gyászbeszédei* Berzeviczy Albert halála alkalmából. — József kir. herceg: *Horatius és Berzsenyi*. Ünnepi megemlékezés Horatius halálának 2000 éves fordulóján. — Lenhossék Mihály: *Megemlékezés a M. T. Akadémia első két elnökéről*. Tanulmányyszerű ünnepi beszéd gróf Teleki Józsefről és gróf Desseffy Emilről. — Alszeghy Zsolt: *Jelentés a Weisz Fülöp-jutalomról*. A díj a Császár Elemérből, Szinyei Ferencből és Alszeghy Zsoltból álló bizottság javaslatára Kosztolányi Dezsőnek íteltetett oda. Kosztolányi az élmény hangulatokat finoman visszhangzó költő. Versei közül legmegkapóbbak azok, amelyekkel egy-egy tájat vagy természeti tüneményt örökít meg. De Kosztolányi szívében a gyermekkor élményei mindvégig megerősítik a nemzethez vonzódás egészséges rezdüléseit. Ugyanily erős magyarságának érzeke is. Költészetében szinte külön művészi érték a nyelv. Nincs ma magyar költő, akinek nyelvkincse ily gazdag, szótára ily változatos, beszéde ily sokárnyalatú volna. A nyelv e gazdagsága főképp műfordításaiban érvényesül. Szépprózája megmarad a misztikum ama területén, amelyet lírája éreztet. Szépprózai műveiben nemesak az élet ezer kérdésének megvilágítása érdekes, hanem az eredeti alakok gazdag sora is. — Lukinich Imre: *Jelentés a Berzeviczy Albert történettudományi jutalomtételről*. A díjra, mely nem egy történeti művet, hanem egy egész élet történetírői munkásságát kívánja jutalmazni, Angyal Dávid találatott érdemesnek. — Lukinich Imre: *Jelentés a Bp. Székesfővárostól kitűzött jutalomtételről*. A pályadíjjal Markó Árpád Rákóczi-kori tanulmányai jutalmaztattak meg. — Sági István: *Jelentés a Szótári Bizottság 1935. évi munkásságáról*. A szépirodalom termékeiből való gyűjtés 3—4 év múlva remélhetőleg eljut 1900-ig. Az utolsó negyven év feldolgozása aránylag hosszú idő alatt készül el. Legalább 15 képzett gyűjtő állandó foglalkoztatásával lehetne megbízható teljességgel megoldani a feladatot s így is legalább további 10 évi munkát jelentene a XX. század irodalmának feldolgozása. — Melich János: *Jakubovich Emil* ravatalánál. Búcsúbeszéd.

Budapesti Szemle. — 1936. évf. 5. sz. Császár Elemér: *Berzsenyi Dániel* (1776—1836). Berzsenyi, az ember most száz éve megszűnt élni, de él ma is s él majd a messze jövőben művészettel ragyogóvá csiszolt gondolataiban Berzsenyi, a bölcs és Berzsenyi a költő. — Mályusz Elemér: *Magyar renaissance, magyar barokk* (I). A külföldi szellemi áramlatok meggyökeresedése szoros kapcsolatban van a magyar társadalom életével, olyannyira, hogy a befogadás és áthasonulás a társadalom életének jelentős részét teszi ki. — József kir. herceg: *Horatius és Berzsenyi*. Ünnepi megemlékezés. — Horváth Gyula: *Szlovénzkői magyar írók*. Újabb regények bíráló ismertetése. — 6. sz. Anonymus: *Emlékezés Justh Zsigmondra*. (Halálának negyvenedik évfordulója alkalmából.) Igen érdekes, kevésbé ismert, jellemző adatok az ifjan elhunyt jeles író gyermek-

koráról, serdülő éveiről, egyetemi tanulmányairól, Párizsnak reágyakorolt be-folyásáról, betegségéről, környezetéről és irodalmi tevékenységéről. — Mályusz Elemér: *Magyar renaissance, magyar barokk* (II). Vitatkozó észrevételek Szekfű Gyula Magyar Történetének a címbeli szellemi irányzatokkal kapcsolatos meg-állapításaira.

Egyetemes Philológiai Közlöny. — 1936. évf. 4—6. sz. Farkas Gyula: *A magyar irodalom Németországban.* Hazai németiségünk szellemi képviselői a XVIII. század kezdetétől fogva nagy buzgalommal vállalták a hiva-tást, hogy ősi hazájuk fiával megismertessék a fejlődő magyar irodalmat. Az ő soraikból kerültek ki az első irodalomtörténirők, kritikusok, folyóirater-kesztők és fordítók. Az első német világirodalomtörténet 1708-ban jelent meg J. F. Reimann tollából. Sokszor idézett véleménye a magyar irodalomról eléggé kedvezőtlen. Reimann könyve hívta porondra Czvittinger Dávidot, aki 1711-ben kiadta az első magyar irodalomtörténetet latin nyelven. (Specimen.) Az elkedvetlenedett Czvittinger helyébe később Rotarides Mihály állott a küzdő-térre. (Prolegomena, 1745.) Rotarides összegyűjtött, de egészében fel nem dol-gozott anyagát utóbb Wallaszky Pál értékesítette *Conspectus reipublicae literariae in Hungaria* (1785) c. művében. A külföldet az új magyar irodalom nem érdekelte, mert abban saját irodalmuk halvány visszfényét látták. Inkább az ősi magyar népköltéssel szerettek volna megismerkedni. Erről azonban a XVIII. század végén még itthon sem sokat tudtak. Így alakult ki az a német hit, hogy a magyarságnak, ha volt is népköltészete, az még a kereszténység első századaiban elpusztult. Ezt a hitet F. Schlegel vitte bele a német irodalmi köztudatba. Valószínű, hogy a magyarul alig tudó Mednyánszky Alajos és Majláth János gr. Schlegel biztatására kezdtek foglalkozni a magyar népiemlé-kek összegyűjtésével s jellemző, hogy az első magyar népmese- és az első magyar népmondagyűjtemény idegen földön és német nyelven jelent meg. Ezt aztán Kazinczy F. fordította magyarra. Toldy F. 1828-ban megjelent *Handbuch*-jában kiegészíti Majláth Jánosnak 1825-ben megjelent *Magyarische Gedichte* c. antológiájához írt történeti áttekintését. Toldy könyvének megjelenése után — külföldi útján — felkereste a jelcebb német költőket s átnyújtotta nekik irodalomtörténetét. Ticek közömbösen, Goethe hideg udvariassággal, F. Schlegel ridegen fogadta. A XIX. század harmincas-negyvenes éveiben a hazai németiség eddigi közvetítő szerepét a magyarországi németműveltségű zsidóság vette át sok jóakarattal, de az előző közvetítésnél kevesebb súlyal. Mindössze egy németzármaszású magyar tudós, Henzelmann Imre állott ki 1843-ban meg-indított negyedévi folyóiratával a magyar igazság hirdetésére. Erre szükség is volt, mert a hazai nemzetiségek elárasztották a külföldet is a magyarságot támadó röpiratokkal. Az első német világirodalomtörténet, mely a szabadság-harc után jelent meg és a magyar irodalommal is foglalkozik, Joh. Scherr két-kötetes műve 1851-ből (11. kiadása 1926-ból). A XIX. század első fele művé-szetirodalmáról Toldy nyomán nyilatkozik s Petőfiben látja a magyar fajiság legtipikusabb képviselőjét. Közben a fordítók és közvetítők egész sora fáradozik a magyar remekművek német nyelven való ismertetésével. E téren főképp Kert-beny Károly, Kolbenheyer Móric és Steinacker Gusztáv tűntek ki. A későbbi idetartozó munkálatokból Schwicker Henrik németnyelvű magyar irodalom-története (1888), Riedl Frigyesé (1908), Katona Lajos és Szinyei Ferencé (két kiadást is ért), érdemel figyelmet. (A szép tanulmány a külföldi szer-

zóktól származó világirodalomtörténetek magyar vonatkozású fejezeteit szinte napjainkig ismerteti.) A magyar-német művelődési kapcsolatok ápolása körül a világháború óta különösen jó szolgálatot tesz a berlini egyetem magyar tanszéke s a hozzátartozó Magyar Intézet, amelyet Gragger Róbert buzgókodása hozott létre. — Dorogi Ortutay Gyula: *Boethius és a XVIII. századi barokk*. Adatközlés. — Kristóf György: *Két Argirus-feldolgozás*. Piskolti István 1785-ből és Dózsa Dániel 1852-ből való Argirus-feldolgozásának részletes ismertetése. „Gyergyai tündérmeséje Piskolti keze alatt népiesen magyaros színezetet nyert, Dózsa... időszzerű elemmel, korának hazafias érzésével nemzetiesítette a néphistóriát.“ — Bajza József: *Egykorú horvát vers a mohácsi vérszől*. Egy 1935-ben, a trauai székesegyház kéziratárában felfedezett, ismeretlen szerzőjű vers ismertetése.

Egyházi Lapok. — 1935. évf., 9—10. sz. Timár Kálmán: *Pálma Károly Ferenc önéletrajza*. A latin önéletrajz kivonatos fordítása kiegészítő adatokkal. — 1936. évf., 1. és 2. sz. Lányi Ede: *Pázmány Péter fejlődése*. (I—III.) P. tanári, főpapi és írói működése szerves kifejlődése annak a hosszú kiképzésnek, melyben a jezsuita rendben részesült. Hamisítatlan katolikus és jezsuita felfogás érvényesült egész működésében.

Erdélyi Helikon. — 1936. évf., 5. sz. Molter Károly: *Szellem és tervgazdaság*. Hivatalos lap, hivatalos könyv és hivatalos művészetiirányítás, vagy félhivatalos íróirányítás olyan, mint a hivatalnokházasság rangemelkedés céljából: szerelem híján prostitúció lesz belőle. Mert a szellem, mint a csecsemő és aggastyán bölcsessége minden tervgazdaság férfimunkáján kissé mindig mosolyogni fog. — Bárd Oszkár: *Teleki László*. (Részlet a szerző drámájából.)

Erdélyi Szemle. — 1936. évf., 4. sz. Jancsó Elemér: *Móricz Zsigmond és az új magyar irodalom*. A Zolától megteremtett irodalmi forradalom magyar képviselője Móricz Zsigmond. Ő fedezte fel először a magyar paraszt új arcát és ő mutatta meg azt az élet vak szenvedélyeinek viharában, De míg Zola túlzásba ment és egyoldalúan rajzolja a francia vidéki életet, addig Móricz észreveszi annak eszményi oldalait is. — Pintér Jenő: *Az erdélyi irodalomról*. A magyarság szellemi élete, nemzetársadalmi jelentősége, történelme el sem volna képzelhető Erdély gazdag termése nélkül.

Esztétikai Szemle. — 1936. évf., 1. sz. Kozocsa Sándor: *A Kisfaludy-Társaság esztétikája*. A fennállása százéves fordulóját ünneplő Társaság esztétikai irányú munkásságának és ily vonatkozású kiadványainak áttekintése.

Ethnographia. — **Népelet.** — 1936. évf., 1—2. sz. Benkő László: *Adalékok a halott nőlegény balladatípus történetéhez*. Összehasonlító irodalomtörténeti jegyzetek a címben írt kérdéshez. — Honti János: *Mesék és mítoszok a halálról és halhatatlanságról*. Adatközlés.

Gondolat. — 1936. évf., 4—5. sz. Szimonidesz Lajos: *Az első magyar reform-korszak drámái vége*. A „Der Majestätsprozess in Ungarn 1795“ című, 1800-ban névtelenül megjelent röpirat magyar fordításának közlése. A magyar jakobinus-per egykorú összefoglalása. (A bp. Egyetemi Könyvtár G. 249. sz. kéziratából.) Adatok Hajnóczy Józsefről, Martinovics Ignácra, Bercsenyi Jánosról stb.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1936. évf., 2. sz. Horváth Cyrill: *László-versekről*. Kritikai észrevételek a *Salve benigne rex Ladislav*

sorfájának verstani változatairól. „Nincs mit tágitani e költemény 3. (4., 2.), 2., II., 3. (4., 2.), 2. ritmusától, mely a XVI. században még meglehetősen kedvelt volt, de utóbb is meg-megszóltalt és mind máig az élő ritmustípusok közé tartozik. Egyebekben a szerző kétségbe vonja Sík Sándornak azt a föltevését, mely szerint az ismert Szent László-ének latin és magyar szövege közül az utóbbi az eredeti. — Brisits Frigyes: *Vörösmarty Mihály és az Akadémia*. (II.) Az akadémiai tagajánlások során sűrűn találkozunk Vörösmarty nevével. A megválasztott tagok közül talán Vajda Péter áll lelki világához legközelebb. Vajda hatással volt Vörösmarty gondolatvilágának alakulására is. (V. ö. Vajdának Az emberi nem tökéletesedheséről című, Breillon nyomán írt tanulmányát a Gondolatok a könyvtárban című verssel.) Vörösmarty az Akadémia játékszíni bizottságának munkájában is részt vett. Bírálataiért nem egyszer megtámadták, sőt a beadott drámai pályamunkák kapcsán még plágiummal is megvádolták. Legállandóbban foglalta le Vörösmarty akadémiai működését a nyelvészet. E részben elvileg Révai mellé állt. Tevékeny részt vett a tájszótár anyagának rendezésében. A kézi szótár szerkesztésére ő és Toldy kaptak megbízást. Nyelvészeti munkásságának befejezése a „honi tanodák“ számára írt nyelvtana volt. Vörösmartyt a nyelv nem mint tudomány-cél érdekelte. Terméselemet látott benne, melyben inkább a nyelvészeti, mint nyelvtudományi feladatok izgatták. — Varga Imre: *A kuruc-költészet hitelessége*. (II.) Gondos utánjárással készült tanulmány arról, hogy Thaly Kálmán kiadásai közül mely versek tekinthetők az ú. n. kuruc-költészet termésének. — Dénes Szilárd: *Hogyan hatott a tanítás Arany János lelki életére?* Arany János körösi tanárkodásának jelentőségét korántsem panaszos leveleiben elszórt nyilatkozataiból kell megítélni. A költő nemes egyénisége nevelő hatásánál fogva elhatározó befolyással volt tanítványai nagy seregére. Kézírtos tankönyveinek megállapításai, gazdag tanulságai csakhamar bekerülnek elterjedt könyvekbe s így fejlesztették a szép, a művészi iránti érzéket. — Stripsky Hádor: *A Cantus Catholici és szerzője*. Szőlősy Benedek (sz. 1609. Nagyszombat) jezsuita szerzetes volt a Cantus (1652) szerkesztője, s ő szerkesztette a Cantus tót kiadását, az 1655-ben megjelent Pýsne Katholicket. — Kristóf György: *Kazinczy Gábor levelei Mikó Imre grófnak*. Adatközlés az E. M. E. kolozsvári Mikó-levéltárából. — U. az: *Barcsay Abraham sírfeliratának történetéhez*. Kerekes Mihálynak 1810 december 10-ről (Kéméndről) keltezett levele a Tordason lakó Griger Pálhoz, mely szerint a sírfelirat szerzője a címzett. — Egyéb adatközlések: Gálos Rezső: *Amade László kiadatlan versei*. (II.) — Turóczi-Trostler József: „*Az kopaszságnak Dicsireti*“ a tizenhetedik században. — U. a.: *Tolnai János és a Novissima Tuba*. — „A Novissima Tuba (I. Szabó K. R. M. K., I., 302. l.) mellől törlendő Tolnai János neve.“ — Komáromy Béla: *Gádl György levelei Kisfaludy Károlyhoz*. (I.) Öt németnyelvű levél 1820-ból. — Könyvismertetések: Császár Ernőtől (Waldapfel S.: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből, 1780—1830), — Turóczi-Trostler Józseftől (Kozáky István: A haláltáncok története I.), — Haraszthy Gyulától (Öt doktori értekezés). — Gálos Rezső: *Még egyszer a Székely Népballadáról*. Válasz a szerző bírálatára vonatkozó észrevételekre. — Kozoca Sándor: *Az 1935. évi irodalomtörténeti munkássága*. (II.) Könyvészeti egybeállítás.

Juventus. — 1936. évf., 8. sz. Sig. Rác: *Circulus familiae*. Arany János Családi kör című költeménye első szakának latin fordítása. — *D. Berzsenyi: Pars mea*. Az én osztályrészem című vers Balázs Miksától származó latin fordítása. — *Legenda de diurnariis*. Herczeg Ferenc Legenda az újságíróról című novellájának latinnyelvű fordítása Farkas Istvántól. — 10. sz. *Ad Franciscum Liszt*. Vörösmarty Mihály Liszt Ferenchez című költeményének Irsik Józseftől való latin fordítása.

Kalangya. — 1936. évf., 4. sz. Benedek Marcell: *Alapvető kérdések*. (Mutatvány a szerző Irodalomesztétika című műve bevezetéséből.) Az irodalomban az erkölcsnek csak ahhoz van köze, hogy az író komoly szándékkal és művész módjára, a maga belső igazságszeretete szerint ábrázolta-c, amit látott. Az irodalomban csak egyfajta propaganda jogsult: az élet komoly, felelősségtudó ábrázolása. Az irodalomesztétika arra való, hogy tudatosabbá tegye, elmélyítse az olvasó kritikáját és az író önkritikáját. Célját akkor érheti el, ha művelője maga is tisztában van az írás kifejező eszközeivel, s tárgyilagos, korok és irányok felett álló szempontokat ad a bírálathoz.

Katolikus Szemle. — 1936. évf., 5. sz. Sándor István: *Újabb regényeink Párizs-szemlélete*. Párizs-szemléletünk ma a kiábrándulás jegyében áll, akár a szellem, akár a hírhedt éjtszakai élet, akár gazdasági és szociális szempontok, akár a nemzeti gondolat oldaláról közelítenek hozzá íróink alkotásai. S mégis a vigasztalan benyomások ellenére is egyre vonzza íróink képzeletét ez a csodálatos város. — 6. sz. Alszeghy Zsolt: Surányi Miklós *Széchenyi-regénye*. Tagadhatatlan, hogy Surányi nagyon alapos történeti forrássanyaggal építi fel regényét; de a regényíró az adat nem köti meg elképzelésében. Egy nagy ember sorsa és egy jobbra hivatott nemzet végzete olvad össze a három kötet lapján: megrendítő, fájó, kesernyés hangulatot hagyva maga után.

Koszorú. — 1936. évf., 3. sz. Madai Gyula: *Emlékek és vallomások Petőfiről*. Petőfi a teljes ember. Az emberi lélek s kedélyvilág maradéktalan egésze. Kihívja s kiragyogtatja az emberlélek minden színét, mint a szívárvány. — (l. b.): *Újra a Baumgarten-díj*. Kritikai észrevételek az ismert irodalmi díjak kiosztása alkalmából. — 4. sz. Antonio Widmár: *Az Ember Tragédiája olaszul*. Tájékoztató Madách nagy műve olaszországi színházatalának előkészületeiről. — Feleki Sándor: *Sebők Zsigmond emlékezete*. Kegyeletes sorok a 20 év előtt elhunyt jeles, nagy íróról. „A nagy írónak sírján még most sincs emlék.“

Láthatár. — 1936. évf., 1—2. sz. Rózsa Albert: *Az erdélyi magyar könyvtermelés*. Könyvészeti adatok. — Farkas István: *A szlovák irodalom kis tükre*. A szlovák széppróza egyetlen műve emelkedett európai sikerig. Ez Milo Urban Zsivy bics (Élő szobor) című regénye, mely egyedül orosz nyelven százezres példányszámokban került a könyvpiacra. Kész magyar fordítására eddig nem akadt kiadó. — 3. sz. Schöpflin Aladár: *Kiebbégségi irodalom*. A regionális irodalmaknak addig van jogosultságuk, anélkül, hogy az atmoszféra kisugárzik belőlük. Az egyetemes magyar irodalom csak nyer velük: új színt, polifóniát, új szellemet. Erre pedig a magyarság mai történelmi helyzetében égető szükség van. — Jancsó Elemér: *Szombati Szabó István* (1888—1934). Írói arckép. Szombati Szabó István erős és határozott költői

egyéniség. Nyelve Ady és Babits jelzőkben és hasonlatokban gazdag nyelvére emlékeztet. Nem szereti a selymes mondatokat. Nyers és kemény. Bátor és szókimondó. Csak a szerelmi versek területén buggyan ki ajkairól a legmélyebb emberi líra. Vallásos problémái szent problémák. Hazafias verseiben a szinbolizmus köntösébe rejtette az akkori idők általánosan érzett magyar fájdalomait. — Tamás Lajos: *Szlovenszkói színek irodalmunkban*. A szlovenszkói magyar költészet telítődött szociális tartalommal, a vox humana hangjával és ezek az akkordok még konzervatív írók alkotásaiból is kicsendülnek. A szlovenszkói származású, Budapesten élő írók (Komáromi János, Márai Sándor, Szitnyai István, Falu Tamás) regényeiben felcsillannak a szülőföldjükre emlékeztető színfoltok. A szlovenszkói magyar regényt az fogja megírni, aki végigélte a kisebbségi napokat. — 4. sz. Kende Ferenc: *Magyar szellem — kisebbségi szellem*. „Teremtsük meg kisebbségi szellemvilágunkat, értessük meg a kisebbségi munka módszerét.“ — Mezei Gábor: *Szlovenszkói írók Budapestcn*. Bíráló észrevételek Szvatkó Pálnak a szlovenszkói magyar irodalomról írt tanulmányáról.

Libanon. — 1936. évf., 2. sz. Zsoldos Jenő: *Vajda Péter zsidószemlélete*. A magyar irodalomban Eötvös József előtt Vajda Péter egyetemesítette először fenntartás nélkül nemzeti problémává az emancipáció gondolatát; teremtésvallásának követelményére ledönti a felekezetek közé emelt válaszfalakat és az emberi egyérték kultúrnyugalmaival teszi túl magát minden előítéletében a zsidóságra javára. — Steiner Lenke: *Ágai Adolf* (1836—1936). A tárcaműfaj megjelenésekor Ágai első képviselője annak a zsidó írásmódnak, mely az újságirodalom kezdeti szakaszán túlnöve a huszadik század újságprójájának egyik alapja lett. — Zsoldos Jenő: *A holdban hegedülő Dávid magyar irodalmához* Irodalmunkban Pálóczi-Horváth Adám magyarázta először a holdban hegedülő Dávid mondáját. (A szerző más változatokról is megemlékezik.) — 3. sz. Zsoldos Jenő: *A bolygó zsidó magyar irodalmához* Adatközlés.

Literatura. — 1936. évf., V. 15. Alföldi Péter: *A földobott kő*. (Eszmetörténeti kuriózum.) Párhuzam Somló Sándor Apród című verses művének egyik részlete és Ady Endre: *A föl-földobott kő* című költeménye közt.

Magyar Könyvbarátok Diáriuma. — 1936. évf., 3. sz. Sándor István: *Széchenyi és a könyv*. Nincs ragyogóbb és sokoldalúbb alakja a világ-irodalom romantikájának, mint Széchenyi a könyvbarát, olvasó, író és ihlető — a könyvkultúrában is a legnagyobb magyar. — 4. sz. Bisztray Gyula: *Könyvtár és közönség*. A közönyvtárakba az a könyv való, amelyet a könyvtár rendeltetése szempontjából a közönségnek elsőrangú érdeke elolvasni.

Magyar Nyelv. — 1936. évf., 3—4. sz. Melich János: *Gombocz Zoltán emlékezete*. Az elhunyt nyelvtudós pályáját és munkásságát részletesen ismertető, tanulmányyszerű emlékbeszéd. (Ennek függeléke Urhegyi Emiliától: Gombocz Zoltán egyetemi előadásainak jegyzéke.) — Techert József: *Csokonai nyelvi forrásai*. (I.) Azok között, akik Csokonai költői nyelvének kialakításában több-kevesebb szerepet játszottak, az első hely Földi Jánost illeli meg. Csupán költői szempontból tekinthető mesterének Kazinczy Ferenc. Valószínű, hogy nyelvi téren is erős hatással volt rá, de ez egybefolyik helyen-

ként a Kazinczy folyóirataiba írogató többi költő nyelvi hatásával. Meltá-nyolja, főleg nyelvük miatt, Faluditól a hitvitázó és tudományos irodalmon át Zrínyiig a régebbi írókat is. — Pais Dezső: *Jegyzetek Anonymushoz*. Érdekes szövegértelmező nyelvészeti magyarázatok. — 5—6. sz. Zsirai Miklós: *Budenz József*. Tanulmányszerű megemlékezés a néhai jeles nyelvtudósról születése századik évfordulóján. — Ligeti Lajos: *Pordenonei Odericus budapesti kézírata*. A bécsi gyűjteményekből a Nemzeti Múzeumba került Acephalus-kódex egyik részének („A világ csudáiról“ című magyar vonatkozású, regényes ázsiai útleírásnak) ismertetése. — Mészöly Gedeon: *Az Ó-magyar Mária-siralom „sepedyk“ szavának magyarázata*. Az Ó. M. S. „seped“ szava azt jelenti, amit kódexirodalmunk „szepeg“ szava (= haragosan sír). Mai nyelven a „Siralommal szepegek“ így fejezhető ki: siralommal zokogok. — Techert József: *Csokonai nyelvi forrásai*. (II.) Csokonai költői szólamkincsének kialakításában jelentős szerepe volt Földinek.

Magyar Nyelvőr. — 1936. évf., 3—6. sz. Balassa József: *Budenz József* (1836—1892). Unnepi megemlékezés a néhai jeles nyelvtudósról (arc-képpel). — Kardos Albert: *Budenz József és Lugossy József*. Ami termékeny magvat Budenz magával hozott Göttingából, azt teljessé érlelte benne Debrecen, illetőleg Lugossy és környezete. — Gál Kelemen: *Budenz első magyar nyelvtanítója*. Budenz első magyar nyelvtanítója Nagy Lajos kolozsvári unitárius kollégiumi tanár (1828—1910) volt. — Munkácsi Bernát: *Budenz-ereklyék*. Adatközlés. — Kunos Ignác: *Budenz József és törökföldi tanulmányutam*. Visszaemlékezés. — Vikár Béla: *Budenz és a Kalevala*. A szerzőt a Kalevala lefordítására Budenz ösztönözte. — *Budenz-emlékek*. Budenzre vonatkozó adatok.

Magyar Szemle. — 1936. évf. Április. Sándor István: *A százéves Szózat*. Vörösmarty történetfelfogása, amint azt a Szózat sorai sejtetik, nem mérhető sem az optimizmus, sem a pesszimizmus kategóriáival... A hűség eszméjében egy ezek fölé emelkedő harmadik álláspont kap hangot nála: a nemzeti heroizmus, a férfias kötelességvállalás. A kor nagy sugalmazója: Széchenyi István áll e költemény mögött is egyik országgyűlési beszédével, melyet az 1835. év november 30-án a magyar nyelv ügyében tartott. — Június. Schaffer Károly: *Bólyai Farkas idegvilágáról*. Szirmayné Pulszky Henriette szerint Bólyai Farkas schizoid természet, bár erősen ciklotim árnyalattal. Ezzel szemben Schaffer szerint Bólyai lelkivilágában semmi schizoid vonás nincs: ezt kizárja közvetlen, nyílt egyénisége, embertarsaival való szíves érintkezése, melyben híján volt minden testi, lelki merevségnek.

Múlt és Jövő. — 1936. évf. Május. Komlós Aladár: *Agai Adolf* zsidósága. Agai magatartását általában az a kettőesség jellemzi, hogy egyfelől támadja azokat a zsidókat, akik még nem teljesítették legfőbb kötelességüket, nem magyarosodtak meg, másfelől harcol a szűkkeblű és gyűlölködő antiszemitizmus ellen. — Június. Barát Endre: *Apák és fiúk*. A szerző följegyzései Szomor Dézssóval való beszélgetéséről.

Napkelet. — 1936. évf., 5. sz. Óhegyi Vilmos: *Berzsenyi Dániel utolsó műve*. „A magyarországi mezei szorgalom némely akadémiairol“ című munkájában Berzsenyi kellő időben életbeléptetett reformokat kíván, hogy egészséges vagyoneosztású, egy nyelvű és egy akaratú legyen az ország.

Pannonhalmi Szemle. — 1936. évf., 2. sz. Csóka Lajos: *Bessenyei és a bécsi udvar*. Eredeti anyaggyűjtésen alapuló tanulmány a címben írt kérdéstről, különös tekintettel Bessenyeinek Grass Teréz bárónőhöz és Kollár Adámhoz való viszonyára. (Grassnénak Kollárhoz intézett, tárgyilag fontos, eddig kiadatlan leveleit, l. a szerzőnek „Kollár Adám és Mária Terézia iskola-reformja“ című műve függelékében.)

Pásztortűz. — 1936. évf., 7. sz. Ravasz László: *Szó, ige, irodalom*. Az irodalom akkor tesz a nemzetnek legnagyobb szolgálatot, ha loginkább egyéni és legegyetemesebben emberi; akkor lesz az erkölcs istápjá, ha az élet és szellem mélységeit tárja fel minden erkölcs-prédikálás és erkölcs-magyarázás nélkül. — 8. sz. Járosi Andor: *A nagy per*. Surányi Széchenyi-regényének vitájához. Hozzászólás a regény javára. — 10. sz. Imre Sándor: *Az élő szobor*. (Báró Wesselényi Miklós gondolatvilága.) Wesselényi szerint az használ magának és hazájának legtöbbet, aki a gondolkozás hibáit javítja magában és környezetében. Ha egyébert nem, csupán a művelődés nemzetmentő erejének hirdetéséért is megérdemli Wesselényi, hogy nemcsak emlékezete éledjen fel közöttünk, hanem szelleme is áthasson bennünket. — Dsida Jenő: *Titkok a versfordítás műhelyéből*. Érdekes beszámoló arról, hogy miképen készült el Eminescu Glosszá-jának magyar fordítása. A szerző szerint „Amit pedig egyes fiatal, jónevű és tehetséges magyarországi költők követnek el mostanában — a népiesség ürügyével — a magyar rímelés ellen, nem egyéb, mint süket hangzavar, ártó merénylet és romboló barbárság.“ — 11. sz. Szabédi László: *A magyar rím*. „Greguss joggal nevezte az asszonanciát magyar rímnek, mert az asszonánc is annak a rímképző elvnek a magyar gyümölcse, amiből az európai nyelvek rímei fakadnak.“

Protestáns Szemle. — 1936. évf., 5. sz. Varga Zoltán: *A magyar romantika korának vallásossága*. A magyar romantika korának vallásosságát nem szabad minden további megfontolás nélkül a racionalizmussal azonosítanunk. — Merényi Oszkár: *Berzsenyi Dániel könyvtára*. Adatközlés. — 6. sz. S. Szabó József: *Méliusz nyelvtudása és fajokonsági elmélete*. Bizonyos, hogy Méliusznál találjuk meg legelőször a török-magyar testvériség gondolatát.

Protestáns Tanügyi Szemle. — 1936. évf. 6. sz. Ravasz Árpád: *Bólyai Farkas, mint nevelő*. Bólyai 1852-ben írt nevelésügyi munkájának (amely újabban Koncz Józsefnek, a marosvásárhelyi kollégium történetéről szóló művében jelent meg) ismertetése.

Szabolesi Szemle. — 1936. évf. 1. sz. Szentmiklósi Péter: *Meotiszi ének*. Méreyné Juhász Margit történeti regényének ismertetése. — 2. sz. Varga Károly: *Nyíri tájak, emberek, legendák*. Részlet a szerzőnek elkészült Krúdy-monográfiájából. Azok a nyíri táj- és emberképek, amelyek Krúdy Gyula írásaira oly jellemzőek, az első gyermekévek hangulatai, de a feldolgozás idején csiszolva, megszépítve. — 3–4. sz. Schedlbauerné Szovátay Gábor: *Tamási, a székelység tükré*. Tamási Áron írói fejlődése. Legjellegzetesebb könyve a „Szűzmáriás királyfi“. Ezzel a regénnyel új irodalmi irányt szab meg, a székel irodalom irányát.

Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások a budapesti Rádióban. 1936 ápr. 22. *Bessenyei György.* Belohorszky Ferenc előadása. — Ápr. 25. *Miért gyűlölte Balassi a selmecieket.* Szitnyai Zoltán elbeszélése. — Ápr. 27. Németh Béla: *Az árvízi hajós ifjúsága.* (Előadás br. Wesselényi Miklósról.) — Ápr. 30. Guillaume Arpád: *Szemelvények a Zrínyiász német fordításából.* — Május 1. Szabolcska László: *Beszélgetés Szabolcska Mihályról.* — Május 31. Dóczy Jenő: *Petőfi Arany. Jánoséknál.* — Somogyváry Gyula: *Petőfi lelke.* — Jún. 2. Voinovich Géza: *A Kisfaludy-Társaság és a világirodalmi klasszikusok meghonosítása.* — Jún. 6. *Most van a nap lemenőben.* Alkonyati képek. 1. Alföldi este. Hangjáték Gárdonyi Géza elbeszélése nyomán, írta Köpeczy-Boócz Lajos. — Jún. 12. Bikácsi László: *Egy tragikus magyar írónemzedék.* (Zilahy Károly és köre.) — Jún. 13. A Vörösmarty Irodalmi Társaság ünnepi estje a Szózat megírásának századik évfordulója alkalmából. Közvetítés az újpesti városházáról. Babits Mihály: *Vörösmarty és a Szózat.* — Jún. 14. Szirmay-Kalos Margit: *Décai Btró Mátyás.* — Jún. 17. Zalai-Fodor Gyula: *A női egyéniség az irodalomban.* — Jún. 20. Hevesi András: *Kármán József Pesten.* — Jún. 21. Ascher Oszkár: *A humoreszk mesterei.* — Jún. 23. Nagymihály Sándor: *Homok, Tömörkény, Móra.* — Jún. 26. Rozsnyay Kálmán: *Beszélő kövek. (Jókai és Petőfi lakásán.)* — Jún. 28. *Liliomfi.* Vigjáték dalokkal, zenével 3 felv. Írta: Szigligeti Ede. Mai színpadra átdolgozta: Emőd Tamás. — Júl. 1. Kerecsényi Dezső: *Erasmus és Magyarország.* — Júl. 8. Szacsvey Imre: *Emlékezés Tóth Edére és Reviczky Gyulára.* — Júl. 19. Szerb Antal: *Vörösmarty Mihály.* — Júl. 24. *Dayka Gábor Lőcsén.* Acsaády Károly elbeszélése. — Júl. 28. Vas István: *Eötvös József, a regényíró.* — Júl. 29. Zalai Fodor Gyula: *Vörösmarty két műszája.* — Júl. 30. Jónás Károly: *Petőfi és Görgey.* — Aug. 3. Illés Endre: *Csáth Géza emlékezete.* — *Ludas Matyi.* Hangjáték 7 képben. Fazekas Mihály elbeszélése nyomán írta Farkas Jenő. Személyek: Ludas Matyi; Anya; Julis; Döbrögi és Örzse; leány; menyecske; asszony; gazda; Pista és első, második, harmadik legény; hajdú. — Aug. 4. Mohácsi Jenő (német nyelven): *Buda's Tod.* (Buda halála.) — Rédey Tivadar: *Mikor a Nemzeti Színház 25 éves volt.* — Aug. 5. Trencsényi-Waldapfel Imre: *A régi kolozsvári önképzőkör.*

Irodalmi pályázat. A satumarei Kölcsey-kör (Románia) választmányára pályázatot hirdet két értekezésre: 1. *Kölcsey és a nyelvújítás.* Pályázhatnak romániai középiskolai tanulók vagy hasonló korú más foglalkozású magyar ifjak. Díj: 500 lej; határidő: 1936 okt. 15. — 2. *A mai erdélyi magyar regényirodalom ismertetése.* Pályázhatnak romániai magyar egyetemi hallgatók, vagy hasonló korú, más foglalkozású magyar ifjak. Díj: 1000 lej; határidő 1936 okt. 15. A pályaművek a Kölcsey-kör irod. szakosztálya elnökének, dr. Pirkner Ernőnek címére küldendők (Satu-Mare, Str. Olténia 3.)

Elhúnytak.

BARABAS ISTVÁN, ny. főtanító, a Vasvm. Tűzoltó-Szövetség tb. elnöke, szül. Széplakon (Sopron vm.) 1855 augusztus 18-án, megh. Szombathelyen 1936 június 17-én. — Az 1870-es években tárcákat és verseket irogatott a *Sopron* és a *Vasvm. Lapok* c. újságokba. Zeneszerzéssel is foglalkozott.

BATHORI FERENC, ny. f. keresk. isk. tanár, szül. Balkányban (Szabolcs vm.) 1860 május 8-án, megh. Szászrégenben 1936 júliusában. — 1896-ban lett a nagyváradai f. keresk. isk. tanára. Hosszabb időt töltött Párisban; a szünetidőkben bejárta szinte egész Európát, Egyiptom és Palesztina egy részét. 1904 óta ötször utazott lapp földön. — Utirajzai, tárcái és fordításai nagyváradai és fõv. lapokban, valamint a *M. N. Múz. Népr. Ert.* és a *Földr. Közlem.* c. tud. folyóiratokban. — Munkái: *Keresztlevél*. Népszínmű 4 felv. Székesfehérvár, 1891. (Bemut. u. o., Lányi Ernõ zenéjével). — *Finn és lapp mesék*. Ford. Nagyvárad, 1911. — *Nagyváradtól Madridig*. U. o., 1912. — *Utazásaim a lappok földjén*. U. o., 1917.

BELITZKY GUSZTAV, ny. tanítókép. tanár, szül. Lőcsén 1864 február 23-án, megh. Budapesten 1936 július 5-én. Elõbb tanítóskodott, majd az iglói s végül a losonci tanítóképzõben mûködött. Szaklapokban megjelent pedagógiai dolgozatai mellett több napi- és hetilapnak munkatársa és levelezõje is volt.

BENEDEK SANDOR (kisbaczoni), felsõházi tag, a kir. közig. bíróság ny. másodelnõke, szül. Nagykállón 1854 szeptember 14-én, megh. Budapesten 1936 május 14-én. Közpályáját a debreceni pénzügyigazgatóságnál kezdte. 1897-ben a közig. bírósághoz került ítélebírónak. 1913-ban vallás- és közokt. államtitkár, 1914-ben pedig a közig. bíróság másodelnõke lett. Pénzügyi dolgozatokon kívül 1873—1884. szépirodalmi mûködését is kifejtett, nagyváradai, debreceni és fõvárosi lapokban. Fõleg humoros és satirikus cikkeket írt Bor Korsola és Suhogó álnéven. 1880—81. szerk. a *Debrecen—Nagyvárad* *Ertesítõt*.

CSINÁDI LAJOS, ny. nõiparisk. igazgató, megh. Budapesten 1936 júliusában 81 éves korában. Ő szervezte Sepsiszentgyörgyön az elsõ magyarországi nõi ipariskolát. Több irodalomtört. dolgozata is van; pl. sepsiszentgyörgyi nõiparisk. értes. (1904. Emlékezzünk Deák Ferencrõl), *Székely Nép* (1910: 39. sz. Széchenyi István).

CSUTAK VILMOS, a székely Mikó-kollégium és a Székely Nemz. Múzeum igazgatója, szül. Zágomban (Háromszék vm.) 1878-ban, megh. Sepsiszentgyörgyön (?) 1936 május 14-én. — Történetíró volt; megírta többek közt a székely Mikó-kollégium 1908/9. értesítõjében a kollégium történetét s a Péter-féle *Székelyföld* I. köt.-ben (1914) Háromszék vm. történetét.

ECSEDI ISTVAN, dr. phil., egyet. m. tanár, a Déry-Múzeum igazgatója, szül. Debrecenben 1885 szeptember 20-án, megh. u. o. 1936 május 19-én. Számos értekezése jelent meg az alföldi pásztor- és a tiszai halászeletrõl. Irodalomtört. dolgozatai: *Irodalomtört. Közlem.* (1911. Kazinczy Ferenc egy kiadatlan levele), *Debreceni Prot. Lap* (1912: 39/40. sz. Csokonai és a rézmet-szõ diákok). Fõbb munkái: *Karacs Ferenc térképíró élete és mûvei*. Debrecen, 1912. — *A Hortobágypuszta és élete*. U. o., 1914. — *Poros országútakon*. U. o., 1925. — *Hortobágyi pásztor- és betyárnóták*. U. o., 1927. — *Hortobágyi életképek*. U. o., 1927.

ERDÉLYI PÁL, dr. phil., c. egyet. rk. tanár, ny. egyet. könyvtárigazgató, szül. Sárospatakon 1864 február 12-én, megh. Budapesten 1936 május 5-én. — Erdélyi János, irodalomtörténész fia. Pályáját 1886-ban a M. N. Múzeum Orsz. Széchényi Könyvtárában kezdte, ahol legutóbb a kéziratári osztály élén állott. 1900—19. a kolozsvári egyet. könyvtár igazgatója volt, amelynek modern épülete az õ nevéhez fûzõdik. 1911—19. az Erdélyi Múzeum Egylet

főtitkári tisztségét is betöltötte. Első irodalmi kísérletei 1885/89. a *Komáromi Lapok*ban jelentek meg. 1893-ban a *Főv. Lapok* irodalmi rovatának vezetője és színi kritikusa lett. Azóta számos cikke jelent meg napi- és szaplalokban. — A Beöthy-féle képes irodalomtörténetbe is dolgozott. — Munkái: *A XVI—XVII. századi históriás énekek*. Klny. a M. Könyvszemléből. Bp., 1886. — *Fáy András élete és művei*. U. o., 1890. — *Balassa Bálint*. (Történelmi Életrajzok). U. o., 1899. — *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században*. Klny. a M. Könyvszemléből. U. o., 1899. — *Hidvégi gr. Mikó Imre emlékezete*. Kolozsvár, 1905. — *A Teleki-énekeskönyv*. Klny. az Erd. Múzeumból. U. o., 1907. — *Az erdélyi könyvtárakról*. U. o., 1912. — *Bódiss Jusztin*. Komárom, 1923. — *Jókai*. U. o., 1925. — Kiadta: Balassa Bálint leveleit (Irodalomtört. Közlem. 1899), és vál. költeményei (M. Ktár 186. sz. Bp., 1900), szemelvényeket atyja E. János kritikáiból és tanulmányaiból (Jeles írók Isk. Tára. 69. U. o., 1901), Vörösmarty Mihály Zalán futását (Jeles Írók Isk. Tára. 86. U. o., 1904), Barakonyi Ferenc költeményeit (Erd. Múzeum, 1907 és külön is Kolozsvár, 1907), a *M. Remekírók* Kuruc költészet c. kötetét (Bp., 1904) s teljesen sajtókészen áll Erdélyi János irodalmi hagyatéka és levelezése. Közreműködött az Endrődi-féle *M. költészet kincses háza* (Bp., 1895) c. antológia szerkesztésében.

ERŐDI-HARRACH BÉLA (1917-től ruttkai) dr., phil., udv. tan., ny. kir. tanker. főigazgató, a Petőfi Társ. r. tagja, szül. Szászrégenben (Maros-Torda vm.) 1846 április 19-én, megh. Budapesten 1936 május 6-án. 1868/70. Törökországban élt s Kisásziában, Egyiptomban, Görögországban, Albániában és Bulgáriában is megfordult. Ez időben a *Hazánk* c. lap levelezője volt. Hazatérve egy ideig Rákosi Jenő *Reformjánál* hírlapíróskodott, majd 1872. a tanári pályára lépett. Egy ideig a bpi VIII. ker. közs. főreálisk. tanára volt, majd 1882-ben a fiemei áll. gimn. igazgatója s 1884-ben az ottani áll. tanintézetek tanfelügyelője lett. 1888 végén Kolozsvárra került tanker. főigazgatónak, de már 1890 júliusában Budapestre hozták a Ferenc József nevelőintézet élére. 1892—1918. a bpi tankerület főigazgatója volt. Az Erődi-Harrach kettős családnevet 1917. vette fel. 1874—82. a M. Földr. Társ. titkára volt. — Cikkei, eredeti és ford. versei 1864 óta jelentek kül. heti és napilapokban. Főleg török, persa, újgörög és bolgár nyelvből fordított sokat. — Főbb munkái: *Keleti gyöngyök*. Pest, 1871. — *Hafiz dalai*. Ford. U. o., 1872/3. (2 köt.) — *Török mozaik*. Bp., 1875. — *Leila ile Medsun*. Bagdadi Fuzuli költői beszélye. U. o., 1875. — *A m. nemz. irodalom története*. U. o., 1876. — *Olvasókönyv a m. irodalomtört. oktatásához*. U. o., 1876. — *Költészettan*. Isk. és magánhaszn. U. o., 1878. — *A fáraók országában*. Klny. a Földr. Közlem.-ből. U. o., 1888. (Új kiad. U. o., 1897. Utóbbinak 2. kiadása. U. o., 1910.) — *Füldosztó Feridun*. Írta Firduszi. Ford. Kolozsvár, 1889. — *Szádi Gulisztán-ja, vagy Rózsáskert*. U. o., 1889. — *Zál és Rudabe*. Írta Firduszi. Ford. U. o., 1890. — *A Balkán-félszigeti népek költészetéből*. (Olosó Kt. 316.) Bp., 1892. (Új kiad. Olosó Kt. 844/5. U. o., 1898.) — *Utazásom Szicília és Málta szigetén*. U. o., 1895. — *A Szentföldön*. U. o., 1898. (2. kiad. U. o., 1908.) — *Grazia fia*. Írta Albini Bisi. Ford. U. o., 1903. — *Horvát-Szlavonország*. Klny. a György Aladár-féle A Föld és népei V. köt.-ből. U. o., 1905. — Kiadta Mikes Kelemen vál. törökorsz. leveleit (Jeles Írók Isk. Tára. 17. U. o., 1882., 2. kiad. U. o., 1910) és összes leveleit (M. Remekírók. 5. U. o., 1906) s részt vett Mikes leveleinek 1906. é. emlékkiadása szerkesztésében.

GAAL MÓZES, ny. kir. tanker. főigazgató, szül. Baróton (Háromszék vm.) 1863 augusztus 2-án, megh. Budapesten 1936 július 12-én. — 1889—1907-ig a pozsonyi kir. kat. főgimn. tanára, 1907—1918-ig a bpi tisztviselő-telepi gimn. igazgatója volt; ekkor kinevezték a budapest-vidéki tankerület kir. főigazgatójává. 1917-ben elnöke lett a Középkisk. Tanáregyesületnek. Irodalmi működését az *Ország-Világnál* kezdette, amelynek egyetemi hallgató korában két évig s. szerkesztője volt. Sok verse, elbeszélése, cikke és ifj. műve jelent meg a *Nyugatmagyarorsz. Híradó*-ban s a bpi napi- és hetilapokban. 1914 júl. óta *Az Én Újságom* c. gyermeklap szerkesztője volt. János vitéz vagy a hűség próbája c. Petőfi után írt tündérrégéjét 1902. I. 16. mutatta be a bpi Gyermekszính. — Munkái: *Az utolsó lantos*. Regényes korrajz. (Szüneti Kt. 1—2. sz.) Bp., 1886. (2. füz., 2. kiad. U. o., 1904.) — *Hogyan lett a százsz menyecskeből magyar asszony?* (M. Mesemondó. 15.) U. o., 1887. — *Kujak András keleti utazása*. Az ifj. szám. U. o., 1888. (2. kiad. U. o., 1900.) — *Luca napján*. Vigj. 1 felv. (Ifj. Szính. 3.) Pozsony—Bp., 1888. (2. kiad. U. o., 1893. Új kiad. Bp., 1905.) — *A majálisi elnök*. Vigj. 1 felv. (Ifj. Szính. 4.) U. o., 1888. (2. kiad. U. o., 1893. Új kiad. Bp., 1905.) — *A kegyenc*. Színmű 2 felv. (Ifj. Szính. 5.) U. o., 1888. (2. kiad. U. o., 1893. Új kiad. Bp., 1905.) — *A javíthatatlan*. Színmű 2 felv. (Ifj. Szính. 6.) U. o., 1888. (2. kiad. U. o., 1893. Új kiad. Bp., 1905.) — *Loco*. (Monológok. 10.) Bp., 1888. (Új kiad. U. o., [1921.]) — *Költemények*. (Egyet. Kt. 25.) Győr, 1889. — *Virág Palkó*. Ifj. elb. Bp., 1890. (2. kiad. U. o., 1900.) — *A kompanisták viselt dolgai*. Diák tréfák. Pozsony, 1890. (2. kiad. U. o., 1900.) — *Markó Pista fordulása*. Verses elb. (M. Mesemondó. 38.) Bp., 1890. — *Arany tanácsok*. Verssekben. (Históriák, Nóták. 100.) U. o., 1890. (Névtelenül). — *Felvidéki nóták*. (Históriák, Nóták. 101.) U. o., 1890. (Új kiad. U. o. [1921]). — *A m. nemzet története*. A népkisk. V—VI. o. szám. Pozsony—Bp., 1891. (Új kiad. Bp., é. n.) — *Nagy diákok*. Az ifj. szám. Pozsony—Bp., 1891. — *Szondi két apródja*. Tört. elb. (Hazafias Kt. 1.) U. o., 1892. (2. kiad. U. o., 1906.) — *Zoard jóslata*. Elb. (Hazaf. Kt. 2.) U. o., 1892. (2. kiad. U. o., 1906.) — *Egy plajbász története*. (Kis Kt. 3.) Máramarosziget, 1892. (2. kiad. Bp., 1908.) — *Két falusi történet*. (Kis Kt. 7.) M.-sziget, 1892. (Új kiad. Falusi történetek c. Bp., 1904., 2. kiad. U. o., 1908 és 1929). — *Egy krajcár története*. M.-sziget, 1892. — *Három falusi történet* U. o., 1892. — *Keli Ferkó bujdosása*. Verses elb. (M. Mesemondó. 60.) Bp., 1892. — *Emléklapok a M. Orsz. Középkisk. Tanáregyes. 1892. közgyűlése alkalm.* Szerk. Pirchala Imre- és Wagner Lajossal. Pozsony, 1892. — *Magyarország története*. Középkisk. alsó o. és polg. fiúisk. szám. Helmár Ágosttal. U. o., 1892. (4. bőv. kiad. 2 köt. Bp., 1900/1.). — *Magyarország története*. Polg. leányisk. szám. Ugyanazzal. U. o., 1892. (Új kiad. átdolg. Belle Ferenc. Bp., 1906.). — *Az osztrák-m. monarchia politikai földrajza és Magyarország rövid politikai földrajza*. A Gaál—Helmár-féle tankönyvből. U. o., 1892. — *A Pergát Pista szerencséje*. Versbe szedte Mózes diák. (M. Mesemondó. 67.) Bp., 1893. — *Az „úrjfi”*. (Kis Kt. 10.) M.-sziget, 1893. (Új kiad. Bp., 1904., 2. kiad. U. o. 1908. Újabb kiad. Kis Kt. 203. sz. U. o., 1929.) — *Sebős*. (Kis Kt. 21.) M.-sziget, 1893. — *A vezér bosszúja*. (Hazafias Kt. 3.) Pozsony, 1893. (2. kiad. Bp., 1906.) — *Kupa, a pogány vezér*. (Hazaf. Kt. 4.) U. o., 1893. (2. kiad. Bp., 1906.) — *Vitézi becsület*. (Hazaf. Kt. 5.) U. o., 1893. (2. kiad. Bp., 1906.) — *Both bajnok ár-*

rdja. (Hazaf. Kt. 11.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A kereszténység hőse.* (Hazaf. Kt. 12.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A prágai rab.* (Hazaf. Kt. 13.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A furfangos diák.* (Hazaf. Kt. 14.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A király szeme.* (Hazaf. Kt. 15.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *Vitézség és haza.* (Hazaf. Kt. I. köt.) U. o., 1894. (2. kiad. Bp., 1906). — *A Jedikula rabja.* (Hazaf. Kt. 21.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A vitéz szász.* (Hazaf. Kt. 22.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Dacó uram szamara.* (Hazaf. Kt. 23.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A utolsó próba.* (Hazaf. Kt. 24.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A koldus herceg.* (Hazaf. Kt. 25.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A fekete ember.* (Hazaf. Kt. 26.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Aki bírja marja.* (Hazaf. Kt. 27.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *A murányi tolvaj-csorda.* (Hazaf. Kt. 28.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Menyhért uram.* (Hazaf. Kt. 29.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Ferhát aga kincse.* (Hazaf. Kt. 30.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Hunyadiak.* Tört. elbek. (Hazaf. Kt. II. köt.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Siralmas Erdély.* Hazaf. Kt. V. köt.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906). — *Nehéz idő.* (Hazaf. Kt. VI. köt.) U. o., 1895. (2. kiad. Bp., 1906 és Piros könyvek. 24/6. k. U. o. é. n.). — *Mindent a hazáért.* (Filléres Kt. 21/3.) Bp., 1895. — *Csontos Szigfrid és a Nibelungok.* (Vasárnapi Kt. IV:1.) U. o., 1895. (4. kiad. U. o., 1897). — *Kisebbségek.* (Az Athenaeum Olvasótára. III:19.) U. o., 1895. — *Regék és mesék.* Irta Karády Ignác. Grimm meséinek felh. átdolg. 3. kiad. U. o., 1895. — *Berni Detre, az Amelungok hőse.* (Vasárnapi Kt. IV:2.) U. o., 1896. — *A m. irodalom története.* (Egyetemes Ismeretek Tára. 3.) Pozsony, 1896. — *Diák-figurák.* Az ifj. szám. Bp., 1897. — *A legkisebb leány.* Reg. U. o., 1897. (Új kiad. U. o., 1905., 4. kiad. U. o., 1921). — *M. nők.* U. o., 1897. (5. kiad. U. o., 1914). — *Robinson Crusoe. Élete és viszontagságai.* Irta Daniel Defoe. 7. kiad. átdolg. U. o., 1897. (és 8. díszkiad. U. o., 1897., 9. kiad. U. o., 1922.) — *Dardentov Clovis.* Irta Jules Verne. Ford. U. o., 1897. — *Az úszó sziget.* Irta u. a. Ford. U. o., 1897. — *1898. márc. 15-e és ápr. 11-e.* Pozsony, 1898. — *A Karaffa becsülete.* (Hazaf. Kt. 34.) U. o., 1898. — *A renegát.* (Hazaf. Kt. 35.) U. o., 1898. — *Egy m. testőrifjú.* (Hazaf. Kt. 36.) U. o., 1898. — *Az urasági inas.* (Hazaf. Kt. 37.) U. o., 1898. — *Skrobanyek úr.* (Hazaf. Kt. 38.) U. o., 1898. — *A császár ígérete.* (Hazaf. Kt. 39.) U. o., 1898. — *Herr von Kecskeméti.* (Hazaf. Kt. 40.) U. o., 1898. — *Német világ Magyarországon.* Tört. elbek. (Hazaf. Kt. VIII. köt.) U. o., 1898. — *Balassa vitéz.* (Fill. Kt. 48/50.) Bp., 1898. (4. kiad. U. o., [1932]). — *Görög hősök története.* Irta Niebuhr. Ford. (Mesekönyvecske. 3.) U. o., 1898. — *Nemzetünk nagy költői.* Pozsony, 1898/900. (13 füz., az 1–3. füz. 2. kiad. Bp., 1905). — *A kard és lant hőse.* Reg. tört. az ifj. szám. Bp., 1898. — *A koldusvezető.* (Jó Könyvek az Ifj. Szám. 8.) U. o., 1898. (Új kiad. Fill. Kt. 95. U. o., 1901. 2. kiad. U. o., 1907. Újabb kiad. Az Én Újságom könyvei. U. o., [1927.]). — *Csalavér róka többrendbeli csalafintaságai.* [Goethe nyomán] 2. kiad. U. o., 1898. — *Répa-csősz az óriás.* 5 mese Musaeus után. 2. kiad. U. o., 1898. — *Ifjabb Ilurkás Márton viszontagságai a székesfővárosban.* Pozsony, [1898]. — *A m. irod. története főbb vonásokban.* (Tudom. Zsbkt. 4.) U. o., 1898. (5. kiad. Bp., [1922.]). — *A francia zászló.* Irta Jules Verne. Ford. Bp., 1898. — *A Cynthia hajótöröttjei.* Irta u. a. és André Laurie.

Ford. U. o., 1898. — *Hogyan boldogulunk?* Matheus nyomán. (Közhasznú Csáládi Kt. 32/3.) U. o., 1899. (Új kiad. A boldogulás könyve c. U. o., [1927].) — *II. József császár mint uralkodó és ember.* (Történeti Kt. 13.) U. o., 1899. — *I. Rákóczi Ferencné, Zrinyi Ilona.* (Tört. Kt. 16.) U. o., 1899. — *Sz. László m. király élete.* 2. kiad. (Tört. Kt. 24.) U. o., 1899. (Az I. kiad. Toldy Lászlótól.) — *Széchenyi István gr. vagy Magyarország ujjászületése.* (Tört. Kt. 25.) U. o., 1899. — *Sz. István, az első m. király.* 2. kiad. (Tört. Kt. 26.) U. o., 1899. (Az I. kiad. Aldor Imrétől.) — *Cortez Hernando Mexikó meghódítója.* Irta Diaz Bernal. Átdolg. (Tört. Kt. 86.) U. o., 1899. — *Petőfi Sándor élete.* (Tört. Kt. 88.) U. o., 1899. — *Kis m. nyelvtan.* (Tudom. Zsebk. 11.) Pozsony, 1899. (2. kiad. Bp., é. n.) — *Kis m. stilisztika.* (Tudom. Zsebk. 12.) U. o. 1899. — *Kis m. retorika.* (Tudom. Zsebk. 13.) U. o., 1899. (2. kiad. Bp., é. n.) — *Kis m. poétika.* (Tudom. Zsebk. 22.) U. o., 1899. (2. kiad. Bp., 1907. 3. kiad. U. o., [1922].) — *A bundák hazája.* Irta Jules Verne. Ford. Bp., 1899. (3. kiad. U. o., [1923].) — *A jéguszfínx.* Irta u. a. Ford. U. o., 1899. — *Utazás a holdba.* Irta u. a. Ford. 3. kiad. U. o., 1899. (A régebb kiadások más fordításban! 6. kiad. U. o., [1925].) — *Utazás a Hold körül.* Irta u. a. Ford. 3. kiad. U. o., 1899. (A régebb kiadások más fordításban! 5. kiad. U. o., [1923].) — *Három székeley fiú.* (Fill. Kt. 82.) U. o., 1900. (2. kiad. U. o., é. n. Új kiad. Az Én Újságom könyvei. U. o., [1933].) — *A vasember.* (Fill. Kt. 86/8.) U. o., 1900. (3. kiad. U. o., 1912.) — *Víg elbeszélések.* (Kis Kt. 25.) U. o., 1900. — *M. hősök és királyok.* (Mesekönyvecske. 5/6., 10., 12/3.) U. o., 1900/12. (5 köt.) — *Hún és m. mondák.* U. o., 1900. (4. kiad. U. o., [1930].) — *Árpád utódai.* A vezérek korának története. (Tört. Kt. 89.) U. o., 1900. — *Kenyér és becsület.* Reg. az ifj. szám. U. o., 1900. (4. kiad. U. o., [1928].) — *A m. helyestrás törvényei.* (Tudom. Zsebk. 45.) Pozsony, 1900. — *M. királymondák.* Bp., 1900. — *A szeretet.* Elb. felserdült leányok rész. U. o., 1900. (3. kiad. U. o., [1914].) — *Szocialista világ.* Megálmodott történet Richter után. U. o., 1900. — *Az Orinococon fölfelé.* Irta Jules Verne. Ford. U. o., 1900. — *Világtörténet.* A polg. fiúisk. szám. Irta Ribáry Ferenc. A 7. kiad.-t sajtó alá rendezte. U. o., (1900). — *Aranyos kód.* (Elbek.) U. o., 1901. — *Bem apó és a székeleyek.* (Fill. Kt. 102.) U. o., 1901. — *Bethlen Gábor és kora.* 2. kiad. (Tört. Kt. 30.) U. o., 1901. (Első kiad. Aldor Imrétől: Erdély aranykora.) — *Deák Ferenc.* (Tört. Kt. 58.) U. o., 1901. — *Magyarország művelődésének állapota.* 2. kiad. (Tört. Kt. 34.) U. o., 1901. (Első kiad. Toldy Lászlótól.) — *M. nyelvtan.* A középisk. I. és II. o. szám. U. o., 1901/2. — *M. olvasókönyv.* A középisk. I—III. o. szám. U. o., 1901/3. (3 köt.) — *Második Rákóczi Ferenc.* Irta Jósika Miklós. Az ifj. szám. átdolg. U. o., 1901. — *A pincszoba világa.* (Munkásfüzetek. I : 2.) U. o., 1901. — *Már késő.* (Munkásfüzetek. I : 7.) U. o., 1901. — *Különös végrendelet.* Irta Jules Verne. Ford. U. o., 1901. — *A legnagyobb magyar.* (Hazaf. Kt. 41.) U. o., 1902. — *Távol a hazától.* (Hazaf. Kt. 42.) U. o., 1902. — *A „Haza bölcse“.* (Hazaf. Kt. 43.) U. o., 1902. — *Véres napok.* (Hazaf. Kt. 44.) U. o., 1902. — *Bem hadseregében.* (Hazaf. Kt. 45.) U. o., 1902. — *Ezeréves multunkból.* (Hazaf. Kt. 46/50.) U. o., 1902. (5 füz.) *A vasember fia.* Tört. elb. (Fill. Kt. 133/5.) U. o., 1902. — *Hún utódok és az avar birodalom története.* (Tört. Kt. 23.) 2. kiad. U. o., 1902. (Az I. kiad. Aldor Imrétől.) — *Hűségés mind a strig.* Mikes naplója. Tört. elb. U. o., 1902. — *Komédiás Palkó. Vasárnapi emlékek.* 2. elb. U. o., 1902. — *Pompéji*

pusztulása. Irta Bulwer. Átdolg. Bp., 1902. (Új kiad. U. o., 1930.) — *A Claudiusok.* Reg. írta Ernst Eckstein. Átdolg. U. o., 1903. (2 köt.) — *A három kenyeres pajtás.* Ifj. reg. U. o., 1903. (3. kiad. U. o., 1922.) — *Híúság.* (Egyet. Regtár. XXI : 15/6.) U. o., 1903. (2 köt.) — *A kegyelemkenyér.* Reg. az ifj. szám. U. o., 1903. — *Két diák levelezése.* U. o., 1903. — *Münchhausen ... báró csodálatos kalandjai.* Az ifj. szám. átdolg. U. o., (1903). (Új kiad. u. o., [1926].) — *Rendszeres m. nyelvtan.* Középisk. III. o. szám. U. o., 1903. — *Anna.* Reg. U. o., 1904. (2. kiad. U. o., 1906, Új kiad. U. o., 1928.) — *Burkus.* Reg. az ifj. sz. U. o., 1904. — *Uarda.* Tört. reg. Irta Georg Ebers. Az ifj. szám. átdolg. U. o., 1904. (2 köt.) — *Világtörténelem.* A polg. és f. leányisk. szám. Irta Ribáry Ferenc. Az 5. kiad.-t sajtó alá rendezte. U. o., 1905. — *Anyai szív.* Reg. U. o., 1906. (2. kiad. u. a. [1920].); 4. kiad. U. o., 1921.) — *A szurtos kis inasról és egyéb elbek.* (Fill. Kt. 218.) U. o., 1905. — *Nótás Katka. Rongyos Miska története.* U. o., 1906. (3. kiad. U. o., 1924.) — *Marci.* Tört. egy falusi fiúról. Spyri nyomán. U. o., 1907. *Hún és m. mondák.* (Uránia, Népszerű Felfolvasások. 95.) U. o., 1909. — *A jövő iskolája.* Elmékedések. U. o., 1909. — *Szociális levelek.* (Néptanítók Kta. 38.) U. o., 1909. — *A m. nemzeti irodalom története.* Középisk. szám. Irta Szántó Kálmán. Az 5. kiadást szerzővel átdolg. U. o., 1910. — *Mesék a legnagyobb magyarról.* U. o., 1910. (2. kiad. U. o., 1912.) — *Huszonöt év.* A tisztviselőtelep története. U. o., 1911. — *Napoleon, a hadvezér, az uralkodó és az ember.* U. o., 1911. — *Mókus.* Komoly tört. egy mókusfiúról. U. o., 1912. — *Egy kis diák naplójából.* U. o., 1913. — *Porcellán kisasszony.* Falusi tört. (Fill. Kt. 334/6.) U. o., [1913]. és külön is. — *Don Quijote.* Irta Miguel Cervantes. Ford. Győry Vilmos. Sajtó alá rendezte. (Az Érdekes Ujs. Ifj. Kta.) U. o., 1915. — *Robinson Crusoe.* Irta De Foe. Ford. Győry Vilmos. Sajtó alá rendezte (Az Érdekes Ujs. Ifj. Kta.) U. o., 1915. — *Mesekönyv.* Irta Győry Vilmos. A 4. kiadást sajtó alá rend. U. o., 1917. — *Bőrharsnya.* Irta Fenimore Cooper. A 4. kiad.-t átdolg. U. o., [1918]. — *Az útmutató.* Irta u. a. A 3. kiad.-t átdolg. U. o., [1918]. — *A radfogó.* Irta u. a. Vachott Sándorné ford. nyomán átdolg. U. o., [1918]. — *Az utolsó mohikán.* Irta u. a. A 4. kiad.-t átdolg. U. o., [1919]. — *A kis doktor.* Reg. fiatal leányok szám. U. o., [1921]. — *Grimm meséi.* Kiszemelte és ford. U. o., 1922. — *Hamsom Tamás, a repülő.* Kurt Matull nyomán. U. o., 1922. — *A kalocsai fiú.* U. o., [1922]. — *A cserkésző.* Ferry elb. nyomán. U. o., 1924. — *A fekete apostol.* Egy néger fiú tört. U. o., 1924. — *Gripp.* Irta N. F. Cronstedt. Átdolg. U. o., 1924. — *Hőfeherke és a hét törpe és más mesék.* Grimm-testvérek nyomán kiválogatta. U. o. 1925. — *Napsugár.* Reg. fiatal leányok szám. U. o., [1925]. — *A kenyér.* Reg. fiatal leányok szám. U. o., [1926]. — *Akik külön világban élnek.* (Százszorszép Könyvek.) U. o., [1926]. (Egy évben két kiadást ért.) — *Suli viselt dolgai.* U. o., 1926. (2 köt.) — *Futri Kata.* Klementine Helm nyomán. U. o., 1927. — *A királyfi játéka.* Mesék. U. o., [1928]. — *Achilles haragja.* (Hősök regéje. 1.) U. o., 1928. — *A bujdosó király.* (Hősök regéje. 2.) U. o., 1928. — *Muki és Bubó kalandjai az őserdőtől a garázsig.* U. o., [1929]. — *Vasárnapi emlékek.* (Az En Ujs. Könyvei.) U. o., 1929. (Új kiad. U. o., [1932].) — *Emlékezés Benedek Elekre.* Klny. a Cegléd és Környékéből. Cegléd, 1930. — *Nonni.* John Svenson elb. nyomán. (Az En Ujs. Könyvei.) Bp., [1930].

— *A mesebeli herceg.* (Az *En Ujs. Könyvei.*) U. o., 1930. — *Józsi bá' házasodik.* Csengő rímekbe szedte. (M. Mesemondó. 72.) U. o., é. n. — *Furcsa história.* Csengő versekben (M. Mesemondó. 77.) U. o., é. n. — *Kántor uram profécija.* (Verses elb.) (M. Mesemondó. 89.) U. o., é. n. — *Gyöngy élet a katonalét.* (Verses elb.) (M. Mesemondó. 93.) U. o., é. n. — *A legigazabb magyar, vagy Zrínyi Miklósnak, a hősnak históriája.* (M. Mesemondó. 94.) — *Dósa György.* Verses krónika. (M. Mesemondó. 100.) U. o., é. n. (Mózes diák álnéven.) — *II. Rákóczi Ferenc.* Versbe szedte. (M. Mesemondó. 103.) U. o., é. n. — *Szurkos Nagy Gergely, a bank próféta.* (M. Mesemondó. 106.) U. o., é. n. — *A kitagadott apa.* (M. Mesemondó. 107.) U. o., é. n. — *Az asztal megszökött.* (M. Mesemondó. 113.) (Mózes diák álnéven.) U. o., é. n. — *A rákosi bakter.* Versbe szedte. (M. Mesemondó. 115.) U. o., é. n. — *Megölte a más baja.* Versbe szedte Mózes diák. (M. Mesemondó. 116.) U. o., é. n. — *Az apagyilkos.* (M. Mesemondó. 127.) U. o., é. n. — *Aki a jég hátán is megél.* (M. Mesemondó. 133.) U. o., é. n. — *A ropogós cipő.* (M. Mesemondó. 135.) U. o., é. n. — *Egy szekér széna.* (M. Mesemondó. 142.) U. o., é. n. — *A virrasztó.* (M. Mesemondó. 153.) U. o., é. n. — *Apró történetek.* Elbek. U. o., é. n. — *Világrevő húnok viest dolgairól.* (Jó Könyvek a M. Nép Szám. 56.) U. o., é. n. — *Thonuzdoba pogány vezér hősi halála.* Jókai Mór után. (Jó Könyvek stb. 60.) U. o., é. n. — *Etele királyról, húnoknak uráról.* (Jó Könyvek stb. 61.) U. o., é. n. — *Az ígért földje, vagy a szocializmus diadala a nép között.* (Jó Könyvek stb. 62.) U. o., é. n. — *Buda halála és az Isten kardjának rettenetes útja.* (Jó Könyvek stb. 65.) U. o., é. n. — *Etele király dicsősége és halála.* (Jó Könyvek stb. 70.) — *Ildikó csatája és a hadak útja.* (Jó könyvek stb. 75.) U. o., é. n. — *A tajtékpipa, vagy hogyan szokott le Marci a dohányzásról.* (Históriák, Nóták. 149.) U. o., é. n. — *A holt betű néha élő igazság, vagy Szabó András szerencséje.* U. o., é. n. — *Tell Vilmos és a svájci szabadsághősök.* Tört. elb. 2. kiad. Sajtó alá rend. U. o., é. n. — *Simonék romlása.* (Legjobb Olvasmányok. 9.) U. o., é. n. — *Szász Julis aranyórája.* (Legjobb Olvasmányok. 10.) U. o., é. n. — *A hideg tüzhely.* (Legjobb Olvasmányok. 13.) U. o., é. n. — *A százkezü Erzsé és más tanulságos történetek.* (Mulattató és hasznos olvasmányok a M. Nép Szám. 75.) U. o., é. n. — *Hogyan trjünk?* (Közhasznú Kt. 91/2.) U. o., é. n. — *Hogyan fogalmazzunk?* (Köz. Kt. 93/4.) U. o., é. n. — *A költészetéről.* (Köz. Kt. 95/100.) U. o., é. n. (3 köt.) — *A Kis Könyvtár* c. ifj. vállalatban kiadta Czuczor Gergely, Garay János és Vörösmarty Mihály vál. költeményeit.

KAPOSY ISTVÁN, ny. f. keresk. isk. tanár, szül. Szántón (Tolna vm.) 1852-ben, megh. Szombathelyen 1936 május 30-án. Szépirodalmi dolgozatai vidéki lapokban.

KENEDY A. ISTVÁN, volt tengerészkapitány, megh. Pécsen 1936 április 15-én (temetés napja). — Munkája: *Hűz én a tengeren.* Pécs. [1933.]

KUSZKÓ ISTVÁN (felsőbolyai), ny. m. kir. mértékhitelcsítő főfelügyelő, szül. Felsőbányán 1860 augusztus 1-én, megh. Budapesten 1936 július 14-én (temetés napja). Mint erdészeti hivatalnok került Kolozsvárra, ahol egyúttal Bartha Miklós *Ellenzék* c. lapjának b. munkatársa is volt. A hírlapírástól 1904 decemberében vált meg, amikor átvette a mértékhitelcsítő hivatal veze-

tését. Tárcaikon kívül turisztikai, erdészeti és sportcikkeket is írt. 1891-ben megalapította Kolozsvárt az Erdélyrészi Orsz. Ereklýmúzeumot s megindította az 1848/9. évi szabadságharc orosz emlékeit tárgyaló *Történeti Lapok*-at, amelyet 1898-ig szerkesztett.

LACZEK GYULA, c. kanonok, ny. gimn. hittanár, szül. Rimaszombatban (Gömör vm.) 1861 március 6-án, megh. Losoncon (?) 1936 júniusában. — Történeti és egyházipolitikai cikkeken kívül több útirajzot írt a *Losonc és Vidéké*-be, amelyek Szinnyei szerint különnyomatokban is megjelentek. — Petrik említette munkája: *Szentföldi utam*. Losonc, 1902.

LAZAR ISTVAN (JANOS), a Petőfi Társ. r. tagja, szül. Gyergyószentmiklóson 1881-ben, megh. Budapesten 1936 májusában. — Ősi ref. erdélyi családból származott. Szülők: L. Antal, Bene Judit. A gimnáziumot Székelyudvarhelyen, a jogot Budapesten elvégezvén, egy ideig az államrendőrség kötelékében szolgált, majd kizárólag az irodalomból élt. 1923-ban lett a Petőfi Társ. r. tagja. Versei, elbeszélései és regényei: *B. Napló* (1905/6), *A Polgár* (1908), *Közbiztonság* (1908/12), *Népszava* (1908/14), *B. Hírl.* (1910/18; 1911 : 255/64. sz. Sátán. Reg.; 1912 : 19/53. sz. Betulia virága. Reg.; 96/101. sz. Safira; 1913 : 96/114. sz. Hágár; 1914 : 209/31. sz. Sámson; 1915 : 15/7. sz. A rög, I. díjat nyert a temesv. Arany János Társ.-tól; 127/67. sz. Eszter; 1917 : 120/33. sz. Dániel) *Magyarország* (1910/4, 18), *P. Napló* (1912/6), *Tolnai Világlapja* (1912/5), *P. Hírl.* (1913, 16/7, 19), *Világ* (1913/4), *A Cél* (1914/5), *Élet* (1914/5), *Új Idők* (1915/6), *Az Újság* (1916/7), *M. Figyelő* (1916), stb. — Munkái: *Dalok egy aranyhajú leányról és egyéb költemények*. Bp., 1903. — *Híres földön, székely földön... A villám*. Csikországi verses monológ. U. o., 1906. (Klny. a következő verses kötetéből.) — *Híres földön, székely földön*. Költemények. U. o., 1906. — *Jézus*. Verses dráma. Hol? 1908. — *Betulia virága*. Reg. az asszir-babilon korból. Bp., 1912. (2. kiad. U. o., 1921. Ciura Sándor rumén fordítása a *Cosinceana* c. folyóiratban és könyvalakban is: Szászváros 1913). — *A kékhajú fantom*. Detektív tört. U. o., 1915. (Új kiad. Legjobb Könyvek. 138. U. o., 1926.) — *Eszter*. Napkel. tört. U. o., 1915. (Új kiad. Legjobb könyvek 69. U. o., [1920] és Tolnai Regényta. U. o., 1923). — *Hágár*. Napkeleti tört. Nagyvárad, 1915. — *A fekete grófné*. Reg. Bp., [1917]. (3. kiad. U. o., [1918]). — *Dániel*. Napkel. tört. U. o., 1917. — *A levélszekerény*. U. o., [1918]. — *A papagály*. U. o., [1918]. — *Ruth*. Napkel. tört. U. o., [1918]. — *Erdély*. Novellák. U. o., 1920. — *Kémelek csatája*. (Legjobb Könyvek. 77.) U. o., [1920]. — *Koppány. Fekete csillag. A két szempár*. U. o., [1920]. — *Sámson*. Napkel. tört. U. o., [1920]. (Új kiad. Legjobb Könyvek. 121. U. o., 1924.) — *A vörös számum*. Reg. U. o., 1920. — *A nap lelke*, Reg. U. o., 1921. — *A fekete malac*. Novellák. U. o., [1922]. — *A fekete lilium*. (Tolnai Regényta.) U. o., 1924. — *Krisztus*. Napkel. tört. 1—2. kiad. U. o., 1924. — *A múmia*. Fantasztikus reg. U. o., 1925. — *Istenek harca*. Reg. U. o., [1925]. — *A Nilus rózsája*. (M. Író mesterek) U. o., 1926. — *Paula*. (Tolnai Regényta.) U. o., 1926. — *Aranykapuk városa*. U. o., [1927]. — *A sárga leány*. (Viktória Könyvek. 1.) U. o., 1929. — *Szent Gellért*. Ósmagyar reg. 1—2. kiad. U. o., 1930. — *Omlik az udvarház*. Erdélyi emlékek. (M. Író mesterek). U. o., [1933]. — *Humor és Magor*. Napkel. tört. U. o., é. n. — Ványi és Révai n. lexikona még a következő műveit is felsorolja, de ezek sem bibliográfiákban, sem a N. Múzeum katalógusában nem szerepelnek: Vihar.

Reg. (1910), És ne vigy minket a kísértésbe (Révainál kísértetbe.) Reg. (1911). A sárga csillag. Reg. (1911), A haramia (1912), Örök láng (Révainál: lány!) (1913), Titánok (1927). — Filmesítései: A papagáj (Bemut. bpi Mozgóképtothon, 1918 I. 15); A szerető. Bródy Sándor drámája nyomán (bem. u. o. 1918 IX. 16).

LENKEI GUSZTAV, hírlapíró, szül. Szereden (Pozsony vm.) 1872 február 16-án, megh. Budapesten 1936 július 27-én. — 1896-ban a *M. Hírl.* h. munkatársa, majd fel. szerkesztője, 1915-ben a *P. Hírl.* fel. szerkesztője lett. A nemzeti ellenállás korában az ellenzéki sajtómozgalmak egyik irányítója volt. Titkára, utóbb elnöke volt a Magyarorsz. Hírlapírók Nyugdíjintézetének s elnöke a m. országgyűlés hírlaptudósítói szindikátusának.

MERENYI LAJOS, ny. szfv. polg. isk. tanár, szül. Budapesten 1884-ben, megh. u. o. 1936 ápr. 27-én. Mint sportíró, az embersporttal és a lóversennyel foglalkozott; évekig sakkrovatvezetője volt a *Nemz. Újság*-nak.

NÉMETH ZOLTAN, hírlapíró, szül. Nagykanizsán 1871-ben, megh. Budapesten 1936 június 10-én. 1903 óta írt cikkeket főleg mezőgazd. lapokba.

PASZTOR EDE, hírlapíró, szül. Nagyváradon 1874-ben, megh. u. o. 1936 július 14-én. — 1900—1907-ig a *Nagyváradai Napló* b. munkatársa, 1907 II. 11-től haláláig a *Nagyváradai Friss Újság* szerkesztője volt.

PAZMANDY DÉNES (szomori és somodori), hírlapíró, szül. Kömlődön (Komárom vm.) 1848 július 10-én, megh. Budapesten, a Sz. László kórházban 1936 április 22-én. Hasonnevű édesatyja az 1848/9. képviselőház elnöke volt Középszkoláit a budapesti ref. főgimnáziumban, a jogot Berlinben és Párisban végezte. Hazatérve, 1872-ben rövid időre a közös hadügyminisztérium szolgálatában állott. 1878-ban radikális szabadelvű programmal a körmendi kerület országgyűlési képviselője lett. Az 1881/84. ciklusban ugyanezt a kerületet, az 1887/96. ciklusokon pedig az olaszliszka, majd a zalaegerszegi kerületet képviselte függetlenségi programmal. Ugron Gábor mellett vezetője volt annak a függetlenségi csoportnak, amely a hármas szövetségtől való elszakadást propagálta úgy a bel-, mint a külföldön. Tagja volt az interparlamentáris uniónak s a m. államiság ismertetése céljából számos francia és angol nyelvű cikket és tanulmányt írt. Az 1914/8. háború első napjaiban, mivel éppen akkor érkezett vissza Belgrádból, rövid időre lecsukták. 1919-ben a szegedi kormány megbízásából Párisban Magyarország delegáltja volt s e minőségben 11 hónapig képviselte Magyarországot. — Hírlapírói működését 1867-ben kezdte a *Hon*-ba írt külföldi leveleivel. 1871 dec.-től 1871 márc. 17-ig szerk. és kiadta a *Delejtű* c. politikai napilapot, majd 1872 márc. 19-től május 9-ig ennek folytatását a *Haladás*-t. Élete utolsó éveiben a *Mai Nap* főmunkatársa volt s szinte haláláig írta az Aprópénz c. rovatot. Kéziratban: Egyik olyan, mint a másik. Vígi. 1 felv. Narrey után franciából (bemut. Nemz. Szính. 1869 jún. 11.).

REZBANYAY JÓZSEF, dr. theol. et. jur. canon., kanonok, a Sz. István Akad. r. tagja, szül. Pakson (Tolna vm.) 1860 január 20-án, megh. Egerben 1936 május 4-én. — Cikkei, költeményei és egyh. beszédei 1878 óta budapesti és pécsi lapokban és folyóiratokban. — Alkalmi költeményei és egyéb irod. jellegű munkái: *Mennyei hangok*. Wien, 1880. — *Karácsonyi oratórium*. Pécs, 1887. — *Mennyegzői dal*. U. o., 1889. — *A pécsi románstíliu bazilika*. Klny. a M. Sionból. Esztergom, 1891. — *Névnepre*. Pécs, 1894. — *Magyarországi Sz.*

Margit, Skótország királynéja. Bp. 1896. — *Ave Maria.* (Költemény). Pécs, 1896. — *Magyarok éneke.* U. o., 1896. — *Hat szentbeszéd... a női erényekről.* Klny. a Borromaeusból. Győr, 1897. — *Üdvözlégly Mária.* Hét szentbeszéd. Klny. a Hitszónokl. Folyóiratból. Bp., 1897. — *Üdvözlét,* (Vers). Pécs, 1897. — *Salve Regina.* Öt szentbeszéd. Klny. a Hitszónok Folyóiratból. Pécs, 1899. — *Üdvözlégly.* (Költem. a paksi templom felszentelésére). U. o., 1900. — *Az egyh. szónoklat kézikönyve.* U. o., 1904. — *Az egyh. szónoklat egyetlenes története.* U. o., 1904/8. (3 köt.) — *Bölcsészeti erkölcsstan.* Pécs, 1917.

SÓLYOM ANDOR, ítélőtáblai elnök, szül. Aradon 1866 május 25 én, megh. Budapesten 1936 április 23-án. Előbb az igazságügyi minisztériumban szolgált, ahonnan mint min. tan. 1916-ban a temesvári, 1920-ban a győri ítélőtábla élére került. Fiatal jogász korában b. munkatársa volt az *Aradi Közl.*-nek. Politikai befolyás az elbeszélő költészetre c. e lapba írt cikkét a *M. Allam* (1886 : 78. sz.) is átvette. Később kizárólag a jogi irodalmat művelte.

SURÁNYI MIKLÓS, hírlapíró, a Kisfaludy és Petőfi Társ. r. tagja, szül. Felsőmindszenti (Baranya vm.) 1882 február 16-án, megh. Budapesten a Szieszta-szatóriumban 1936 június 20-ára virradó éjjel szervi szívbjaj és asztma következtében. Atyja gazdatiszt volt, aki a pécsi cisztercita gimnáziumban neveltette. Jogi tanulmányait Révai n. lexikona szerint Pécsett, a Nemz. Újs. nekrológja szerint pedig Budapesten végezte. Annyi bizonyos, hogy előttem ismert első versét Pécsről keltezve közölte az *Egyetemi Lapok* (1902). 1903., mint a *Magyarország* parlamenti tudósítója már a fővárosban tartózkodott, ahonnan 1908-ban vármegyei allelváltórássá választatván meg, Máramarosszigetre költözött. Itt 1909 január végén a *Máramaros* szerkesztője lett. 1919-ben a vármegye megszállása után mint főlevéltárnok elhagyta állását s Budapestre költözvén, itt nagy publicisztikai és irodalmi működést fejtett ki, egy ideig mint a *Nemz. Újs.* főmunkatársa. A Petőfi Társ. 1917-ben, a Kisfaludy Társ. pedig 1922-ben választotta tagjai sorába. Évekig elnöke volt a pécsi Janus Pannonius Társaságnak. Szépirodalmi műveken kívül vezércikkeket, újságrónikákat és kritikákat is írt. — Munkái: *A trianoni páva.* Reg. Bp., 1916. — *A szent hegy.* Tört. reg. U. o., 1917. — *Floriche.* Elbek. U. o., 1918. — *Az örvény.* Reg. U. o., 1918. — *Kantate.* Reg. U. o., 1918 — *Domoszlaj László.* Reg. U. o., 1920. — *A mester.* Reg. U. o. 1921. — *A gyujtogató.* Valóság és költészet. Reg. U. o., 1922. — *A mindenható asszony.* Reg. U. o., 1923. — *Nagy István.* Tanulm. U. o., 1923. — *A nápolyi asszony.* Tört. reg. U. o., 1924. (2. köt.) — *Eliziumi mezőkön.* Irod. tanulm. U. o., 1924 (Böv. kiadása: Tómeq és lángész c. U. o., [1932]). — *Kán és Abel.* U. o., 1924. — *A halhatatlan ember.* Dráma. U. o., 1925. (Bemut. bpi Nemz. Szính., 1925; A nápolyi asszony c. regényének egy epizódjából készült). — *A vtzözön.* Reg. (Milliók Könyve. 137.) U. o., [1925]. — *A szörnyeteg.* U. o., [1926]. — *Az ő fia.* (Koronás Regények. 59.) U. o., [1926]. — *Bethlen [István].* Történetpolitikai tanulmány. U. o., [1927]. — *Es még sem véletlen.* U. o., 1927. — *Noé bárkája.* (M. Író mesterek.) U. o., 1928. — *A csodavárók.* U. o., 1930. (2 köt.) — *A fanfare és egyéb elbek.* (M. Kt. 1139/41.) U. o., [1930]. — *A lavina.* U. o., [1932]. — *Dávid és Góliát.* Reg. U. o., 1933. — *A lelked a tied...* Levelek a hűszévesekhez. U. o., 1934. — *Egyedül vagyunk.* Reg. U. o., [1936.] (3 köt.) — Az aranybástya c. színművével elnyerte a M. Tud. Akadémia Voinich-érmét.

SZALAY VENCEL, hírlapíró, megh. Budapesten 1936 május 8-án 38 éves korában. A *Színházi Élet* munkatársa volt.

SZEMZŐ AGLAJA (kamjonkai), cs. és kir. csillagkeresztes hölgy, megh. Budapesten 1936 június 9-én. — Eredeti és fordított tárcái az *Alkotmány*-ban (1903/5, 1909).

SZMRECSÁNYI MIKLÓS (szmrecsáni), dr. jur. ny. c. min. tanácsos, szül. Sárosdarócon 1854 január 19-én, megh. Budapesten 1936 május 31-én. Mint az Orsz. M. Képzőművészeti Társulat titkárnak nagy része volt abban, hogy 1896-ra a városligeti új Múcsarnok fölépült. 1895—99. mint osztálytanácsos ő volt a vallás- és közokt. minisztériumban a művészeti osztály vezetője. 1899 elején Egerbe költözött, ahol újra rendezte az érseki liceumi képtárt és múzeumot. 1889 óta öb b műtörténeti és művészetpolitikai cikke jelent meg a napilapokban és folyóiratokban.

SZÖLLÖSY OSZKAR, dr. jur. ny. min. tanácsos, szül. Sátoraljaújhelyen 1874-ben, megh. Budapesten 1936 június 2-án. Börtönügyi szakíró volt. Talán az ő ifjúsági művei: *A mi Gázsínek*. Egy gyermek életéből. Bp., (1897.) — *Verőfényben*. Képek a gyermekvilágból. (Vrsben.) U. o., 1904.

TABORI EMIL, színész, megh. Budapesten 1936 május 1-én 62 éves korában. Tizenkét évig tagja volt Krecsányi Ignác temesvár-budai társulatának, majd a budapesti Folies Caprices-ben s ennek megszűnte után osztrák, németországi és hazai vidéki színpadokon lépett fel. Legutoljára a budapesti Komédiában szerepelt. — Több tárcája aradi és nagyvárad lapokban. Eredeti és fordított színművei: A góbé, Vígj. 1 felv. (dicséretet nyert a Vígszính. 1896 pályázatán); Hol a cica? Operett 3 felv. Karl Ziehrer zenéjére írta Alexander Engel és Julius Horst. Ford. (Bemut. Városligeti Színkör 1905. VIII. i.); A razzia. Főv. életkép 4 képben. Fromm zenéjére írta Gustav Neihardt. Ford. (u. o. 1905. IX. 16.); Toubuisson úr házassága. Boh. 3 felv. Irta Georg Lehfeld. Ford. (Budai Színkör 1906. V. 10.); A fekete tenorista. Operett 4 képben. Auguste Léon zenéjére írta Bouvier és M. Tonnery. Ford. (U. o. 1906. V. 24.); Doktor Gyökér. Boh. 1 felv. (Park-Szính. 1906. VI. 3.); A vigadó özvegy. Parodisztikus operett 3 felv. Hetényi Albert zenéjére írta Újvári Károllyal. (Budai Színkör 1907. VII. 25.); Le a férfiakkal! Boh. 3 felv. Irta Engel és Horst. Ford. (U. o. 1908. V. 14.); A stréberek. Boh. 3 felv. Irta Engel és Neihardt. Ford. (U. o. 1908. V. 29.); Komédiások. Operett 3 felv. Milöcker zenéjére írta Bruno Jacobsohn és Franz Wagner. Ford. (U. o. 1908. VI. 28.); A kedélyes paraszt. Operett 3 felv. Leo Fall zenéjére írta Viktor Leon. Ford. Révész Ferencsel. (U. o. 1909. VI. 25.); Nők kedvence. Boh. 3 felv. Irta Engel és Horst. Ford. (U. o. 1909. VII. 20.); Az indiai nábob. Operett 3 felv. Jenbach Béla zenéjével. Irta Felix Albini. Ford. (U. o. 1910. VII. 2.); A mintaasszonyok. Operett 3 felv. Franz Werther zenéjével. Mikszáth Kálmán A szelisteyi asszonyok c. elbeszélése nyomán írta Paul Hübl és Martin J. Quedfeldt. Ford. (U. o. 1912. V. 17.); Kozáklakodalom. Operett 3 felv. Turry Peregrin zenéjére írta Orbán Dezsővel. (U. o. 1913. VIII. 8.); Málcsi mozgósít. Operett 3 felv. Virányi Jenő zenéjére írta Vágó Gézával. (Bpi Szính. 1915. VIII. 17.); Négy a kislány. Operett 3 felv. Barna Izsó zenéjére írta u. avval. (Budai Színkör 1916. VIII. 11.); Táncos Tarr Veronika. Színmű 1 felv. (Andrássy-úti Szính. 1924. III. 13.); stb.

TATAR BALAZS, c. kir. tanker. főigazgató, szül. Phtrügyön (Szabolcs vm.) 1871-ben, megh. Gyulán 1936 április végén. 1897—1919. a nagyszalontai közs. gimn. igazgatója volt. — Programmértekezése a gimn. értesítőjében (1901. Aesthetikai nevelés középiskoláinkban).

TÓTH JÓZSEF, dr. theol., nagyprépost, szül. Sorkiújfaluban (Vas vm.) 1863 október 1-én, megh. Szombathelyen 1936 június 16-án. — Minket érdeklő cikke: Szombathelyi Újs. (1900 : 18. sz. Vörösmarty költészete, kül. tek. annak valláserkölcsi elemeire). — Munkája: *Szentbeszéd Sz. Istrván ünnepére*. Szombathely, (1905).

TÖRS KÁLMÁN, ny. min. számvevősegi főtanácsos, megh. Budapesten 1936 május 13-án 56 éves korában. A hasonló nevű író és országgyűlési képviselő fia. Több lap riportere volt; évekig szerk. a *M. Orsz. Tudósttő-t* és a *Közgazd. Ertesitő-t*.

VIRAAĞ (JANKULA) BÉLA, hírlapíró, szül. Kotesiczen (Trencsén vm.) 1863 október 19-én, megh. Budapesten 1936 június 9-én. Hírlapírói pályáját 1884-ben az *Ország-Világ*-nál kezdte. 1892-ben Puskás Tivadarral életbeléptette Budapesten a *Telefon Hírmondó-t*, amelytől 1897-ben vált meg. Ekkor a *Fővárosi Lapok* kötelekébe lépett, amelynek április 18-tól 1902 április 6-ig több megszakítással szerkesztője volt. Ekkor alapította meg a *Budai Napló-t*, amelyet haláláig szerkesztett. Számos verso és novellája van különböző fővárosi napi és heti lapokban, így *A Hét*-ben, *M. Géníusz*-ban, *M. Szemlé*-ben. — Főbb munkái: *Egy év története*. Versekben. Bp., 1891. — *A rózsák betege és egyéb történetek*. U. o., 1891. — *Románcok*. U. o., é. n. — *Afrikai királyság*. Társadalmi reg. U. o., 1898. (2. köt.) — *A trón bolondja*. Társ. reg. U. o., 1907. (Viraagh Béla néven; először Kép. Családi Lapok, 1905).

WELTNER JAKAB, aeztaloslegény, országgyűlési képviselő, szül. Budapesten 1873-ban, megh. u. o. 1936 április 18-án. Egy ideig szerkesztője volt a *Famunkások Szaklapjának*, majd 1918 nov. 2-ától 1919 márc. 24-ig fel. szerkesztője a *Népszavá*-nak, amelybe 1897 óta dolgozott. A Károlyi Mihály-féle népköztársaság idejében elnöke volt az újságírók szakszervezetének, 1919 ápr. 21-én pedig e szakszervezet végrehajtó bizottságának lett tagja. A kommün bukása után külföldre költözött s öt évig Bécsben, Prágában és Amerikában élt. Visszatérése után a szociáldemokrata párt kívánságára ismét szerkesztője lett a *Népszavá*-nak. 1931 óta tagja volt az országgyűlési képviselőházának Számos politikai beszéde, röpirata s egyéb munkája jelent meg önállóan, továbbá a *Népszava*, *Munkástügyi Szemle* és a *Szocializmus* hasábjain. Emellett lefordította Kautsky, Lissagauraj és Marx több munkáját. — Minket közelebbről érdeklő cikke a *XX. Század*-ban (1912. Az írói becsület).

WOLFF KAROLY (1915-től németprónai), m. kir. titkos tan., a főudvarnagyi bíróság ny. elnöke, országgyűlési képviselő, szül. Érsekújvárt 1874 október 1-én, megh. Csopakon, 1936 július 23-án hajnali 3 órakor, agyvérzés következtében. A gimnáziumot Trencsénben, a jogot Pozsonyban, Budapesten, Lipcsében, Hallében és Berlinben elvégezván, igazságügyi pályára lépett. 1901-ben került Bécsbe a főudvarnagyi hivatalhoz fogalmazónak, 1906-ban pedig osztálytanácsossá nevezték ki a közös külügyminisztériumba. 1909-ben, amikor a m. kir. főudvarnagyi bíróságot fölláították, ő lett annak első elnöke. A bolsevizmus bukása után hozzálátott a főváros keresztény társadalmának megszervezéséhez s megteremtette az Egyesült Keresztény Ligát, melynek ügy-

vezető elnöke lett. 1922 óta tagja volt a nemzet-, illetve az országgyűlésnek s egyik vezére lett a Keresztény Gazdasági és Szociális Pártnak. Mint a Keresztény Községi Párt vezérének, nagy része volt a fővárosi forradalmak utáni reorganizálásában. Gyűjtő erejű politikai szónok volt. — 1888—1898. számos verse, novellája és tárcája is megjelent az *Ersekújvár és Vidéke*, a *Zsolna és Vidéke*, a *Nyugatmagyarországi Híradó* és a *Fővárosi Lapok* hasábjain. Ekkor írásain még a wolffenaui előnevet használta.

ZOMBORY EMIL, ny. főispán megh. Budapesten 1936 április 25-én 65. évében. Ökörmezei főszolgabíró, majd az 1914/18. háború vége felé Máramaros vm. kormánybiztos főispánja volt. — Jogügvi dolgozatok mellett néhány tárcája is megjelent; pl. *Debrecen* (1893).

ZSIGMOND JÁNOS. ny. kegyesr. pap-tanár, szül. Szekszárdon 1865 november 30-án, megh. Veszprémben 1935 április 12-én. — Mint a Veszprém vm. M. Közművelődési Egyesület főjegyzője, szerk. az egyesület naptárát. Útirajzai: *Afrika partjairól*. Veszprém, 1902. — *Görög földön*. U. o., 1905. — *Angliai emlékek*. U. o., 1909. — *Az Alpések között*. U. o., 1910. — *Skandináviai emlékek*. U. o., 1911. — *Oroszország*. U. o., 1912. — *Hollandia*. U. o., 1913. — Színműve: *Asszonyparancs*. Vígj. 1 felv. Franciából szabadon. (Legényegyesületi Színműtár, 10.) U. o., 1906. G. P.

Új könyvek.

Verses művek.

- Csuka Zoltán: Válogatott versek. (1925—1935) Juhász Géza bevezetőjével. Debrecen, 1936. 128 l. Ady-Társaság kiadása. (Budapest. Bethlen Gábor rt. bizománya.)
- Harsányi Lajos: Túlvilági ballada. Molnár C. Pál f. fametszetével. Budapest, 1936. 32 l. Vigilia-kiadás.
- Reményik Sándor: Romon virág. H. és é. n. (Budapest, 1936.) 250 l. Révai-kiadás.
- Lenau verseiből. Ford.: Havas István. Budapest, 1936. 100 l. Singer és Wolfner.

Elbeszélő művek.

- Márai Sándor: Napnyugati őrzár. Egy utazás regénye. H. és é. n. (Budapest, 1936.) 226 l. Révai-kiadás.
- Kodolányi János: A vas fiai. H. és é. n. (Budapest, 1936.) I. 359, II. 355 l. Athenaeum-kiadás.
- Nyíró József: Uz Bence. H. és é. n. (Budapest, 1936.) Révai-kiadás. 265 l.
- Hegyaljai Kiss Géza: A tiszabecsi galambok. Budapest, 1934. 16 l. (Missziós füzetek, 44. sz.)
- Hegyaljai Kiss Géza: Két karácsonyest. Budapest, 16 l. (Missziós füzetek, 61. sz.)

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Baros Gyula, Budapest X., Család-u. 17. 24.517. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

Societas Historiae Hungaricae Litterariae.

Societas Historiae Hungaricae Litterariae anno 1911. ad excolendam historiam rei litterariae Hungaricae coaluit. Praeses societatis: Eugenius Pintér. Vicepraesides: Carolus Szász, Vilhelmus Tolnai, Julius Vizsota, Aladár Zlinszky. Ab epistulis et a. t. moderator ephemeridis societatis: Zoltanus Alszeghy. Actuarius: Fridericus Brisits. Arcarius: Alexander Regényi.

Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte.

Die Ungarische Gesellschaft für Literaturgeschichte wurde im Jahre 1911 zur Pflege der ungarischen Literaturgeschichte gegründet. Vorsitzender: Eugen Pintér. Stellvertretende Vorsitzende: Karl Szász, Wilhelm Tolnai, Julius Vizsota, Aladár Zlinszky. Sekretär und vl. Herausgeber der Zeitschrift der Gesellschaft: Zoltán Alszeghy. Schriftführer: Friedrich Brisits. Kassenverwalter: Alexander Regényi.

Historia Litterarum.

Commentarii Societatis Historiae Hungaricae Litterariae.
Moderator: Julius Baros, sodalis Academiae Scientiarum Hungaricae.
Fasciculus XXV. 1936.

Argumentum :

Dissertationes. — Conspectus librorum 1936. editorum. — Conspectus ephemeridum. — Breves notitiae. — Scriptores emortui. — Miscellanea. — Libri novi.

Literaturgeschichte.

Zeitschrift der Ungarischen Gesellschaft für Literaturgeschichte.
Herausgegeben von Julius Baros, Mitglied der Ung. Akademie der Wissenschaften. XXV. Jahrgang. 1936.

Inhalt :

Artikel. — Zusammenfassende Übersicht der im Jahre 1936 erschienenen Bücher. — Zeitschriftenrundschau. — Kurze Notizen. — Verstorbene Schriftsteller. — Vermischtes. — Neue Bücher. — Inhalt der selbständigen Artikel. (Jahrgang 1936.)

IRODALOMTÖRTÉNET.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ara egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Regényi Sándornak küldendők be postautalványon (Budapest, VII. Barcsay-u. 5.), vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekk-számlájára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7.).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Alszeghy Zsolt címére küldendők (Budapest, II, Hattyú-u. 7.).

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke: Pintér Jenő.
Alelnökök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: betöltetlen.
Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Regényi Sándor, Ellenőr: Perényi József.

Id. felelős szerkesztő és kiadó: Alszeghy Zsolt, Budapest, II, Hattyú-utca 7. 24.841. — K. M. Egyetemi Nyomda. Budapest, 1936. (F.: Thiering Richárd.)